

Oktober 2006

Dansk Mongolsk Selskab

Ger 57/58

17. årgang – oktober 2006

ISSN 0905-9504

Ger er medlemsblad for Dansk Mongolsk Selskab. Bladet udkommer februar, maj, august, november.

Redaktion:

Rolf Gilberg (ansvarshav.)
Jan Koed
Bulgan Njama

Tryk: One Way Tryk a/s**Oplag:** 250 eks.

Oplysninger om adresseændringer og leveringsproblemer m.v. meddeles til kassereren.

Formål:

- (a) at fremme og udbrede kendskabet i Danmark til mongolerne og deres kultur, især i mongolernes kerneområder i Mongoliet, Kina og Rusland,
- (b) at udgive skrifter om mongolerne,
- (c) at være samlingsorgan for personer, der interesserer sig for mongoler og deres forhold,
- (d) at fremme og udvikle forbindelserne mellem befolkningen i Danmark og mongolerne og
- (e) at støtte kulturelt arbejde blandt mongoler og skabe forbindelser mellem videnskabelige, kulturelle, faglige og folkelige organisationer i de respektive lande.

Dansk Mongolsk Selskab**Æresmedlem:**

HKH Kronprins Frederik

Bestyrelse:

Lars Højer
Anita Garbers
Rolf Gilberg (formand)
Søren Haslund-Christensen
Jan Koed (kasserer)
Bulgan Njama
Morten Axel Pedersen (sup.)
Leif F. Petersen
Henrik Bo Thrane (sekretær)

Internet:

www.danskmongolskselskab.dk

Girokonto: (1551) 784-1582

SWIFT-BIC: DABADKKK

IBAN: DK26 3000 0007 8415 82

Selskabets adresser:

Sekretær: Henrik Bo Thrane
Carl Møllers Allé 33
2860 Søborg
tel: 3966 9497
email:
hbthrane@vip.cybercity.dk

Kasserer: Jan Koed

Carl Bernhards Vej 15, st.tv.
1817 Frederiksberg C
tel: 3322 3728
fax: 3322 3726
email: jk@cadaid.dk

NGO-projekter:

Bulgan Njama
Fuglebo 2
2000 Frederiksberg
tel: 3833 2106
email: dms@dkk.dk
I Mongoliet:
dmcenter@magicnet.mn

Medlemskab:**Kontingent:**

150 kr. pr. kalenderår for personligt medlemskab.
250 kr. for husstandsmedlemskab.
500 kr. for firmamedlemskab.
Tillæg for medlemmer bosat i udlandet: 50 kr.

Henvendelse om medlemskab rettes til kassereren.

2006 er Mongoliets store jubilæumsår. For 800 år siden samlede Chinggis Khan mongolerne i én stor statsdannelse. Chinggis' enestående bedrifter forplantede sig gennem verdenshistorien op til vor egen tid. Kulden omkring Chinggis har aldrig været større i Mongoliet end nu. Med ånden fra Chinggis forsøger mongolerne at erobre sig en plads i en ny globaliseret verden. UB 2006.

Foto: Michael Sommerville

Indhold

Ulan Bator – 11 år down the road	3
Chinggis Khans betydning for verdenshistorien	9
Mongolsk historie fra Temudjin til Kublai	17
Blodig fornyelse	22
Przewalskis Rejse i Mongoliet og Nordt Tibet - II	24
Aktuelt	
Trængsel om Dalai Lama	32
En park til Chinggis Khan	34
Citys nye hjerte	35
DMS nyt	36

Ulan Bator – 11 år down the road

Genser man Mongoliets hovedstad efter 11 års fravær er forskellene særdeles iøjnefaldende. Cafélivet blomstrer, supermarkedernes hylder bugner af varer, og i gaderne hersker det totale trafikkaos. Michael Sommerville har taget pulsen på UB i jubilæumsåret 2006.

Hvad skal man med et sommerhus lige uden for byen? spurgte en ven mig kort tid efter min hjemkomst fra Mongoliets hovedstad og eneste store by Ulan Bator. Referencen var min beskrivelse af min families vidunderlige oase lige uden for byskiltet, mindre end tyve kilometer fra storbyens pulserende og hårdt pumpende hjerte. Jeg forstod på min vens udtryk, at jeg ikke magtede at svare ham på forståelig vis, men selv var jeg ikke i tvivl om selv samme oases betydning. Ulan Bators myldren, forurening og brutalitet kræver pusterum. Byen med dens nykapitalistiske iklædte ham nærmest æder mennesker rå. En væsentlig del af at fornøje sig i dens mange fristelser ligger i fra tid til anden at komme på afstand.

Ulan Bator – »røde helt«. Byens navn passer ikke dens initiativrige forretningsfolk. »Chinggis City« er i udviklingens støbeske. De har allerede taget fat med lufthavnen. *Buyant Akhaa* er nu blevet til *Chinggis Khaan International Airport*. Rigtig skal tilføjes, at lufthavnen i den grad har fået en indholdsmæssig opgradering. Den lader ikke noget tilbage at ønske i forhold til alverdens ligestillede i den

bedre ende af skalaen. Velkomsten er fornem og aldeles problemløs, såfremt man ankommer til UB ad luftvejen.

Hvis man – som jeg – ikke har været på besøg de seneste 11 år, ligger næste udviklingschok lige for: trafikken. Hvem kunne – selv i sin vildeste fantasi – have forestillet sig for 11 år siden, at UB en dag ville lide under trafikkaos? Men sådan er det nu. I stor stil har bilerne holdt deres indtog, naturligvis uden dertil udbygget infrastruktur. Tilpasningen mangler helt og aldeles. Bilerne buldrer frem overalt. At opleve morgen- og aften trafikkaoset på byens ringvej tager pusten fra selv den mest forhærdede. Og der skal mod, stort mod, til at forsøge at krydse den ottesporede *Peace Avenue*, som gennemløber bymidten. Fodgængere er nederst i det lokale trafikale hierarki. Ja, det at bevæge sig til fods er at sætte sig helt uden for den sociale opstigen. Hvis man tilbydes at blive kørt og svarer, at fødderne foretrakkes som transportmiddel, kigger folk på en, som om der er noget helt galt. Det er jo ikke en forfærdelig stor by rent pladmæssigt, der synes ikke at være et umiddelbart behov for de mange biler, men

måske tiltaler de mange gamle nedslidte og overfyldte busser ikke sådan lige de mange driftige mongoler. Og prestigen ved en voluminøs firehjulstrækker med et *look* som en kampvogn vejer nok tungt. Når man nu har pengene til sådanne udskejelser! Men byens miljø inklusiv luftkvaliteten lider voldsomt under den massive trafikale udfoldelse.

Byens luft kan være hamper fra CO₂-udslippet. Men det hæmmer dog ikke mere end det tydeligt mærkes, hvorledes det frie initiativ stortrives. Ulan Bator emmer af *busi-*

Det vimler med pool-borde overalt i Ulan Bator. Såvel indendørs og som på billedet udendørs. Det fortælles, at der også spilles udendørs i januar-kuldens minus 30 grader.

Massagebehandlinger er meget udbredte overalt i UB. En udsøgt luksus for ømme muskler, svage led og knogler til ca. 50 kr. for 1½ times professionel tortur. Som her hvor artiklens forfatter modtager en såkaldt »honning« behandling modvirken- de rygerlunger!

ness. Mongolerne har i den grad vundet sig fri af tøjlerne og nu kan alt lade sig gøre. Byen har en dynamisk, forfriskende vibration af *give it a go – can do* mentalitet. Da jeg for 13 år siden ankom til UB første gang, blev jeg mødt af Enkhe. Hun var min tolk og vi tilbragte 5 uger sammen i UB og på rejse i Gobi. Dengang var hun en fattig yngre kvinde, delte en to-værelses lejlighed sammen med sin mor og lillesøster, ventede barn alene, parforholdet var opløst inden det rigtig begyndte. 13 år senere er forvandlingen total. Jeg mødte nu en verdensdame. Gift, materiel velstand i overflod og med i den lille ejerkreds af landets største private virksomhed, som beskæftiger mere end 2.500 ansatte. Et utroligt eventyr i hjertet af Ulan Bator. Mine egne svigerforældre – med svigermor som drivkraft i en alder af dengang 58 år – startede en mindre frugt-juice-virksomhed for 5 år tilbage. Den har udviklet sig til en mindre produktionsvirksomhed med eget tapperi af kvalitetsprodukter og med eksport til det lukrative japanske marked. Og det helt uden »igang igen« støtte eller udenlandsk donorhjælp og konsulent-assistance. Jeg måtte lette på hatten og kunne kun sige: »Det er sgu godt gået!«

Så er det passende at søge lidt fred og ro fra udviklingen indenfor

murene i byens største buddhisttempel Gandan. For sådan lige at vedligeholde sindsroen. Her er ingen ydre synlige forandringer. Det smukke kompleks bestående af et utal af bygninger, som hver for sig har sin egen helt specielle betydning og formål, er stadig placeret midt i byen på en skråning og tilbyder sig derudover med en prangende udsigt over midtbyen samt de omkringliggende bjerge. Templet har naturligvis hundredvis af år på bagen og overlevede blandt andet de store udrensninger i Mongoliets religiøse miljø gennem 1930'erne, hvor kommunisterne gjorde livet mere end vanskeligt for de troende. Gennem denne periode måtte en større del af landets befolkning lade livet grundet deres gode tro. Dette kan være svært at begribe anno 2006 sådan en tidlig morgenstund i Gandan-komplekset under den høje blå himmel, alt imens nogle få lokale sender dagens første bønner afsted til de større magter. Morgenstund har guld i mund. Og sådan er oplevelsen i Gandan. Mageløst. En halv time i det smukke og fredfyldte kompleks observerende de lokale i stor respekt og dyb koncentration udføre deres gerninger er en god start på en ny dag.

Ulan Batørs livsrytme starter nemlig senere end på vore kanter. Til gengæld falder den til ro langt

senere. Når mongolerne først er kommet i gang, er de ikke til at stoppe. Det virker lidt som om de føler, at de har et efterslæb på at leve livet. De mange år under kommunismen var for de fleste stille. Meget stille. Forandringernes vinde tog jo til i styrke for 16 år siden, til hvorledes byen i dag slår sine folder. Knaphed på hylderne i butikkerne og mangel på spisesteder og forlystelser hører fortiden til. Ulan Bator må nu være den større by i verden, der har flest supermarkeder pr. indbygger. Udviklingen på dette område er fænomenal. Hver tredje butik i byen er et supermarked. Anslået med lidt rund hånd. Hvad der i den grad imponerede mig var deres enorme vareudbud. Der er bare mere udvalg i såvel produkter som mærker af de enkelte varer end i de danske supermarkeder, jeg frekventerer. For 11 år siden fandt jeg hylderne tomme i de få forretninger der fandtes. Forandringen er imponerende. Også hvad angår service i samme supermarkeder og i forretningerne generelt. Ja, den personlige service opleves som lysår foran, hvad jeg er vant til hjemme på Christianshavn. Jeg blev nærmest grebet af en supermarkeds-dille. Gik fra supermarked til supermarked med åben mund og polypper! Det var, som om jeg søgte boblen der brister, men forgæves. Og der blev fyldt i indkøbsvognene. Prisniveauet er naturligvis under det hjemlige, men ligeså er indkomsterne. Og skatten – for de få som betaler skat. Mongolerne ser ud til at leve efter devisen: pengene ligger bedst i borgernes egne lommer. Og i supermarkedernes kasser. Supermarkedsportene slås op kl. 9 om formiddagen, og der stænges omkring 10-tiden – aften forstås. *Shop to you drop!* Alle varer bærer to prisskilte illustrerende prisforskellen på minus 10%, såfremt der købes ind før middag. Men uanset tidspunktet er køerne lange med fyldte vogne ved *check-pointet*. De

nationaløkonomiske statistikker kan umuligt passe hvad angår mongolernes BNP og indkomstniveau. Det vil blive bekræftet lige foran øjnene af enhver, som færdes blot nogle dage i Ulan Bators shoppingeldorado.

Mangfoldigheden længe leve. Og i kunstens verden lever den også i Ulan Bator. *Please, lift your foot, a flower wants to blossom.* Det er Saran Tsatsas motto. En vidunderlig, smuk og meget dygtig lokal kunstmaler og multikunstner. Ja, Tsatsa er på trods af hendes modne alder i omegnen af de halvtreds med sin udstråling og varme så dragende, at hun kunne få mig til at overveje at forlade kone, arbejde, hjem, børn, pension og fædreland for en lang rundrejse i Mongoliet – med dertil hørende overnatninger i tomandstelt forstås! For 2 år siden afholdtes en stor udstilling i byen med hendes værker fokuserende på mongolernes nylige indpas i forbrugersmensenes verden. Hovedværket var toiletkummer fyldt til lidt mere end randen af fabriksfremstillede, moderne, smart emballerede og udpinte fødevarer. For de nye tider har også bragt med sig – i et nyt omfang for mongolerne – livsstilssygdomme som fedme og kræft. Selveste landets præsident klippede snoren til udstillingens start, som hun fortalte blev meget omtalt og debatteret. Videre fortalte Tsatsa, at præsidenten immervæk lod til at tage budskabet ombord helt personligt, for i løbet af det efterfølgende år tabte han mere end 20 kilo. Og hun er netop blevet dekoreret med landets højeste orden. »Om det skyldes mine kunstneriske evner eller glæden over hans eget vægttab ved jeg ikke«, klukker Tsatsa. Hendes malerier kan ses på mange af byens gallerier og udbydes i priser, som afspejler det nyrige miljø i Ulan Bator: fra 10.000 kr. og opefter pr. værk til at pryde væggene i de mange nybyggede, luksuriøse lejligheder.

Ulan Bators nyrige kvinder er ved at få smag for anden hattemode end den traditionelle mongolske, som ellers daterer sig hundredevis af år tilbage.

Ulan Bators markeder bugner noget overraskende af fisk, som her friske, store krabater i form af ørreder fra selveste Khovsgol Nuur.

En picnic-platte a la Ulan Bator: Øverst ses den traditionelle mongolske »buuz«, serveret op med kartoffelsalat »nissle«, ris og kål i karrysalat.

Frisklavet »kimchi« - en koreansk delikatesse af kål i chili- og ingefær. Virker forrygende mod forstoppelse.

Ulan Bator har et stort og frodigt kunstnermiljø. Her ses kunstneren Tsatsa i sit studie. Hun var ligeledes ophavsperson til livstilsudstillingen, som forårsagede landets præsident til at tabe sig 25 kilo.

Den moderne mongolske livsstil på udstilling.

En Tsatsa-gobelin.

der, som er skudt op de seneste få år. En årle morgenstund talte jeg seksogtyve byggekraner indenfor Ulan Bators ringvejssystem. Og så tænkte jeg tilbage på mine timer i nationaløkonomi for mange år siden og konkluderede: her går det godt! I hvert fald for nogle.

Apropos livsstil noterede jeg også, at der åbenbart ikke længere konsumeres alkohol i gademiljøet i et omfang som tidligere tiders niveau. I hvert fald ikke i byens centrum. Måske er dette også et udtryk for den forbedrede levestandard indenfor ringvejen, nu gør de som hos os: de drikker ikke længere i rendestenen, nu tager de rendestenen med hjem i stuen!

I Ulan Bator skal man leve og bo indenfor ringvejen. Men halvdelen af byens 1,2 mio. indbyggere er ikke nået så langt. De må tage til takke med et ophold udenfor. På den anden side. Skyggesiden. Udviklingens grimme fjæs. Ulan Bator er som to byer i en. Indenfor og udenfor. De sekshundrede tusinde gode mongoler på den forkerte side af grænsen til det forjættede land, bor i et sirligt virvar af de traditio-

nelle ger-telte og sammenflikkede træskure. For de fleste uden helt basale daglige fornødenheder som indlagt vand, bad, toilet og el. Disse mange mennesker hutler sig gennem tilværelsen fra dag til dag. Det er blevet så *trendy* at leve i nuet for mange af os, der har et valg. Ulan Bators underklasse er på den måde *trendy*: de lever i nuet. De har ikke dog ikke andet valg. De tjener til nuet som løsarbejdere og som selvstændige med at sælge alskens tinsel-tangel fra byens tusindvis af fortovsboder. Ofte farverige boder til glæde for den bedre stillede of-fentlighed. Andre har fundet sig en niche som specialister i lommetyveri fra en stadig voksende turiststrøm af primært koreanere, japanere og kinesere. Lommetyvenes primære territorium er det kolossale marked, som på engelsk opererer under navnet *The Black Market*. Mere end titusinde boder på et begrænset område udbyder massivt udvalg af beklædning, *computer gadgets* og lignende, lokale antikviteter samt stort udvalg af memorabilia fra den røde tid før 1990. Ikke at forglemme intens trængsel samt

herlige måltider fra alverdens køkkenregioner. Stedet er et fascinerende mylder af alskens liv og lomme-tyve og et paradisiske have for en *snap-happy* fotograf.

Mongolernes talen om politik og politikernes gøre og laden nu om dage, er ikke sød musik for ørene. Forskellen på tidligere og i dag ser dog ud til at være, at nu fylder magtens politiske miljø så meget mindre i deres travle og stræbsomme hverdag. Korruption eller ej i de højere luftlag, rigtig mange mongoler ser ud til at fokusere mere på deres egen travle dans om guldkalven.

Men præsidenten for *World Academy of Chinggis Khaan* i Ulan Bator overvåger politikerne og mener, at de varetager egen vinding og nepotisme fremfor nationens og folkets tarv. Præsident Davaanyam er endvidere af opfattelsen, at den mongolske historie disse år går i glemmebogen på bekostning af den nye kommerialisering af samfun-

Enhver indbygger i Ulan Bator har egen mobiltelefon. Men fra tid til anden udløber kreditten, og det hul i det frie marked udfyldes af mange, primært kvinder, som sælger taletid fra batteridrevne telefoner.

det. Chinggis Khaan Akademiet udfører forskning i mongolsk historie og fungerer videre som uddannelsesinstitution indenfor mongolsk historie og filosofi. Blandt Akademiets æresmedlemmer tælles bl.a. Kofi Annan og Bill Clinton. »Vi er også vagthund for ordentlig etik og moral i vort samfund på rejsen gennem de disse brydningstider«, fortæller Davaanyam. Naturligvis fungerer Akademiet på nutidens økonomiske præmisser: privat finansiering og brugerbetaling.

For 11 år siden gjorde jeg hver dag alt for ikke at spise fårekød, men der var intet andet for maven, så jeg endte med at spise får to gange dagligt. Denne gang nåede fårefobien ikke at sætte bo i mig. Uden at skænke det en tanke tilbragte jeg en måned i Mongoliet uden så meget som at sætte tænderne i det uldne kød en eneste gang. Dette afspejler så glimrende det mangfoldige tilbud af restauranter og små gadekøkkener tilbydende strålende mad fra alle egne af kloden. Til rimelige penge. En tre retters menu på f.eks. georgisk eller koreansk restaurant kan fås for under en halvtredser. Men der kan også spises på japansk restaurant med friske råvarer fra fi-

skemarkedet i Tokyo til over 2.000 kr. pr. næse. Min personlige favorit er dog svigermors *shaslik* tilberedt på traditionel vis i det legendariske sommerhus lige nord for Ulan Bator.

Sommerhuset. Oasen. Fred og ro. Godt nok har svigerfar et gammelt sort/hvid tv, men der kan kun modtages en kanal. I modsætning til de fem mongolske kanaler plus satellitpakkens mere end tredive andre i lejligheden inde i stenjunglen. Familien og alle vennerne. Liv og glade dage. Frisk luft og høj, blå himmel. De store måltider tilberedt på den gamle støbejernsovn. Ærlige råvarer købt direkte hos bonde- manden. Her oplevede jeg familiegåde, som jeg selv husker det fra mine egne barndomsår på landet i det nordsjællandske. For rigtig mange år tilbage. I sommerhuset føltes det, som tiden stod stille. Omgivet af de høje bjerge og til lyden af den rislende, lidt udtørret flod. Men idyllen var intakt. Her er udviklingen ikke nået frem. Endnu. Hvor længe mon det varer? »Michael, Ulan Bator er ikke Mongoliet« sagde svigerfar. Som vi sad på græsplænen foran huset. Og så lod jeg mine tanker falde på turen med min svoger til den kinesiske grænse, til der hvor Gobi-ørkenen møder de endeløse stepper. Shiliin Bogd Uul. Det lille bjerg – den udslukte vulkan

– i midten af det store intet. Shiliin Bogd Uul. Det hellige bjerg med den store betydning for mongolske mænd: enhver mand – og kun mænd – som bestiger Shiliin Bogd Uul ved solopgang, får sjælen genfødt. På toppen ved solopgang følte jeg, at jeg oplevede den første dag på jorden. Storslået, uberørt natur. Et livs-øjeblik som i nuet skaber følelsen, at hele livet er skønt. Her var udviklingen meget fjern. Her kunne jeg se verden, som den var, før udviklingen fik ben at gå på! Ulan Bator er ikke Mongoliet.

Få dage senere, højt oppe at flyve ombord på Tupolev-flyet til Moskva, kom jeg ned på jorden igen. »Resourcespild, korruption og dårlig ledelse« læste jeg i den engelsksprogede avis *Mongol Messenger*. Svadaen var adresseret den mongolske regering, afsenderen den amerikanske ambassadør til Mongoliet på en konference om landets udvikling den 8. juni på universitetet i Ulan Bator. Men hvorom alting er, fandt jeg Ulan Bator ganske anderledes dennegang. Udviklingen er til at tage og føle på. Siden sidst. Og det er naturligvis mongolerne selv, som må afgøre om forandringerne er til det bedre eller værre. ■

Tekst og foto:
Michael Sommerville

Ved »base-camp« for foden af Mongoliets hellige bjerg - Shiliin Bogd Uul. Dagen gryer i øst og rigtige mænd er klar til bestigningen og genfødslen af sjælen.

Chinggis Khans betydning for verdenshistorien

Chinggis Khans ånd svæver over historiens vande. Ofte synes han at være mere myte end historisk realitet. Vi forstår ham så lidt, selv om vi alle lever med ham hver eneste dag, fordi han – mere end nogen anden fra det forrige årtusind – lagde grunden til den moderne verden.

I en tid hvor de fleste mennesker levede i små indbyrdes stridende kongedømmer, havde Chinggis Khan en vision om en forenet og fredelig verden, hvor alle mennesker kunne leve i et retfærdigt system, reguleret af internationale love, med fri handel og religiøs frihed. Han brugte sit liv i kampen for at virkeliggøre sin vision og skabe en ny verdensorden.

Chinggis Khan blev først kendt i europæisk sammenhæng, da Gio-

vanni DiPlano Carpini offentliggjorde sin rapport om mongolerne til pave Innocent IV efter sin ekspedition 1245-47.

William af Rubruck og polakken Benedict omtalte ham også kort i beretningen om deres besøg i Karakorum. I 1298 begyndte Marco Polo at diktere sin rejseberetninger, som beskrev hans lange rejse gennem det mongolske imperium under Kublai Khans styre. Marco Polo beskrev Chinggis Khan som »en dygtig og vis mand, en oratorisk begavelse og fremragende soldat.«

Marco Polo skrev også, at Chinggis Khan var en stor leder, men da han i øvrigt koncentrerede sig om Kublai Khan er han noget diffus omkring Chinggis Khans liv og arbejde. I Vesten forblev Chinggis

Khan en utydelig, næsten gådefuld skikkelse, og han blev ofte forvekslet med hunnerkongen Attila, Timur Lenk eller andre erobrere.

De bedste og mest autoritative beskrivelser af Chinggis Khans liv blev nedfældet af muslimske og især persiske lærde. Den største blandt dem var Ata-Malik Juvaini, som skrev *Tarikh-i-Jahan-Gusha* (Verdenserobrers historie), påbegyndt omkring 1252 under hans diplomatiske mission.

Juvaini mødte aldrig selv Chinggis Khan, men han talte med mange mennesker, som havde kendt ham, og han havde tilsyneladende adgang til mange både skriftlige og mundtlige kilder. Og skønt han tilhørte en anden religion, opfattede han Chinggis Khan og mongolerne som

instrumenter for en guddommelig vilje.

I den næste generation skrev Rashid ad-Din, Jami al-Tawarikh (Samling af historier), inden han blev henrettet af Il-khan Oljeitu i 1318. Det øgede kendskabet til Chinggis Khan og mongolerne, men det var også af stor betydning på grund af de mange miniaturemalerier, der ledsagede værket; illustrationer der ofte er benyttet til at vise mongolerne på Chinggis Khans og det mongolske imperiums tid.

De persiske kilder forsynede Vesten med de første velunderbyggede informationer om Chinggis Khan. Under oplysningstiden i 1700-tallet blev franske forfattere som Voltaire interesseret i Chinggis Khan og satte ham atter på dagsordenen.

I sit skuespil »Den forældreløse fra Chao«, der blev opført i Paris i 1755, skildrede Voltaire Chinggis Khan – som han kaldte »Kongernes Konge« – på en særdeles negativ måde som en barbar, der kun formåede at drømme om storheden i den kinesiske civilisation, som han erobrede. Voltaire understregede dog Chinggis Khans påskønnelse af det oprigtige og gode i mennesket.

De fleste vestlige tekster om Chinggis Khan koncentrerer sig om hans militære sejre. De skildrede ham som en af historiens store erobrere, men de kom ikke med nogen forklaring på hans historiske rolle. Med Owen Lattimers arbejde skete der en ændring. Han skrev mange bøger om mongolerne; i 1963 skrev han en artikel i *Scientific American* om betydningen af Chinggis Khan som administrator og kompetent leder.

Et stort problem for de humanistiske forskere, der studerede Chinggis Khan, var manglen på informationer om »Mongolernes hemmelige historie«. Den første engelsksprogede udgave udkom i et meget lille oplag i Indien i 1957 af

Wei Kwei Sun. Den byggede primært på den kinesiske tekst.

Samtidig arbejdede Francis Woodman Cleaves på sin version baseret på den mongolske tekst. Selv om han blev færdig med sin version samtidig med Wei Kwei Suns udgave, blev Cleaves udgave ikke udgivet før 1982 på Harvard-universitetets forlag.

Med tilgangen til de nye kilder samtidig med jerntæppets forsvinden, som havde afskåret Mongoliet fra Vesten i det meste af 1900-tallet, blev det nu muligt at se med friske øjne på Chinggis Khans rolle i historien.

Chinggis Khan er enestående. Ikke blot var hans imperium det største nogensinde, det var mere end dobbelt så stort som de næste verdenserobrere i rækken – Alexander den Store, Timur Lenk og Kyros den Store. Chinggis Khans imperium var næsten syv gange så stort som Napoleons.

Foruden at være en stor erobrere var Chinggis Khan en stor organisator. De fleste erobreres imperier som fx Alexander den Stores gik til grunde samtidig med grundlæggerens død, eller også – som i Napoleons tilfælde – gik imperiet til grunde før erobreren død. Kun Chinggis Khan skabte et imperium, der levede videre længe efter hans død.

Det mongolske imperium var ikke beskyttet af mure eller voldanlæg. Det var et moderne, mobilt imperium baseret på kommunikation og udveksling af viden. Det var ikke et imperium, der ophobede rigdomme og skatte. Chinggis Khan indså, at velstand lå i handelen, ikke i erobringer. Når hans hære bemægtigede sig store rigdomme i slagene, gemte han dem ikke bag borgens mure, men bragte dem ud i cirkulation og handel.

Chinggis Khan etablerede de første direkte handels- og kommunikationsforbindelser mellem Europa

og Fjernøsten. Han opbyggede et postsystem, der rakte fra Stillehavet i Korea til Middelhavets kyster i Tyrkiet.

Han opbyggede et imperium, der fortsatte sin vækst efter hans død, og som overlevede ham med mere end 150 år. Hans efterkommere forblev på magten i forskellige dynastier og lande i yderligere 6 århundreder efter hans død. Chinggis Khan knuste den feudale verden og skabte et nyt netværk af nationer. Han afsluttede epoken med små, selvtilstrækkelige lande og bragte dem sammen i et verdenssystem baseret på erhvervsmæssig udvikling og samhandel.

Han skabte den moderne verden baseret på politisk og erhvervsmæssig magt til forskel fra en verden baseret på religion, tradition og nedarvede privilegier, og han indså, at kilden til magt har sit udspring i information, kommunikation og organisation – ikke i traditionsbundne forpligtelser, frygt og isolation.

Foruden hans militære geni og erobringer forandrede Chinggis Khan verden på tre hovedområder: handel og erhverv, politik og internationale forhold samt religion og spiritualitet.

I. Handel

Før Chinggis Khan forekom der lejlighedsvis handel mellem øst og vest, hvor varer blev handlet fra sted til sted over umådelige afstande. Men under hans styre blev der oprettet direkte handelsruter, og fra da af og indtil i dag er handel og omsætning fortsat med at vokse og trives.

1. Udvidede og beskyttede transportveje

De store hindringer for den fri bevægelighed af mennesker, varer og informationer gennem det eurasiatiske kontinent var manglen på mad og vand i ørkenerne, bjergene og de

ubeboede områder. For at overvinde disse barrierer etablerede Chinggis Khan brønde langs *yam*-ruterne.

Han sendte bønder og hyrder ud for at sørge for forsyninger af dyr og fødevarer langs hele ruten. For første gang i historien gjorde beskyttede veje det muligt for mennesker at bevæge sig direkte fra de fjernestliggende områder i Asien til Mellemøsten eller Europa.

Efter sin død udvidede hans efterfølger Ugedei kommunikationssystemet, kendt som »Den mongolske Yam«. Kurerer rejste med regelmæssige intervaller ad særlige veje, der var forsynet med hestestationer. Ved hurtigt hesteskit kunne en rytter tilbagelægge helt op til 400 km om dagen.

Alle steder, hvor de mongolske hære bevægede sig uden for Mongoliet, etablerede de øjeblikkeligt *yam*. I tillæg til de informationer, der blev overført ad *yam*-systemet, var det muligt for ambassadører og officielle udsendinge at nå hurtigt og bekvemt frem til khanens lejr og tilbage igen til deres hjemlande.

Yam blev senere kopieret af andre imperier som fx mamelukernes i Ægypten og ottomanerne i Tyrkiet; og i 1800-tallet oprettede man i USA »Pony-ekspressen«, der på mange måder lignede den mongolske *yam*.

2. Beskyttelse af købmænd

Oprettelsen af de nye transportveje ville have været uden mening, hvis de købmænd, der benyttede ruterne, ikke var under beskyttelse. Chinggis udstationerede mongolsk kavaleri langs de mongolske grænser og langs de vigtigste transportruter for at beskytte købmændene og deres varer mod tyve. Ved at levere ly, mad og dyr beskyttede hæren også købmændene mod dårligt vejr og sult.

Under Chinggis Khan skabte mongolerne et stort internationalt system til tilbagelevering af mistede

ejendele. Hvis en købmand mistede noget af sit gods, eller hvis hans dyr forsvandt under en storm, vidste han, at hvis det overhovedet var muligt, ville hans gods og dyr blive fundet og returneret til ham, uanset hvor han befandt sig i imperiet.

Muslimer fra Centralasien var blandt de bedste købmænd. De indførte stål og glas fra vesten og tog silke og porcelæn med tilbage. Mange muslimer bosatte sig i Kina og lagde grunden til det første internationale og interkontinentale handelssystem, som forbandt Kina, Mellemøsten og Europa.

3. Lavere skatter

Chinggis Khan var på det rene med, at den store forhindring for handel med varer ikke havde naturlige årsager, men skyldtes den menneskelige grådighed. Alle lokale fyrster og krigsherrer forsøgte at tilegne sig en del af det gods, der passerede gennem deres område.

Chinggis Khan bragte denne form for legalt tyveri til afslutning ved at indføre et enkelt og ensartet sæt regler for opkrævning af toldafgifter. Fraværet af høje afgifter fik købmændene til at indføre flere salgsvarer og gjorde det muligt for dem at sælge varerne til en lavere pris.

4. Købmændenes status hæves

I det kinesiske sociale system og i asiatiske samfund, der var under indflydelse af den kinesiske civilisation, lå købmændene i bunden af den sociale rangorden, omtrent på linje med forbrydere og prostituerede. Chinggis Khan anerkendte deres vigtige rolle i samfundet, og han beskyttede dem bl.a. ved at give dem særfordele og hæve deres sociale status.

5. Virksomhedsstøtte

Chinggis Khan hævdede ligeledes håndværkernes anseelse. Han ydede beskyttelse til folk, der kunne

forarbejde metal, væve tøj, fremstille papir, garve skind eller et hvilket som helst håndværk, der kunne producere handelsvarer. Når den mongolske hær havde erobret en by, udsøgte den sig øjeblikkeligt alle dygtige håndværkere inden for alle fagområder og satte dem i gang med at fremstille nye varer.

6. Internationalt pengesystem

Chinggis Khans efterfølgere fortsatte hans politik med at fremme handelen ved at standardisere og organisere pengesystemet i de lande, de regerede over. I Kina indsatte mongolerne fordelene ved et seddelbaseret pengesystem, som de derfor videreudviklede.

I en periode forsøgte mongolerne at indføre seddelpengenesystemet uden for Kina i områder som Persiens Il-khanat. Den stedlige befolkning savnede dog fortroligheden med en økonomi baseret på papirpenge og strittede voldsomt imod. Efter at mongolerne i Kina var blevet væltet af Ming-dynastiet, kvittede også kineserne det mongolske seddelsystem.

Under sine lange rejser gennem det mongolske imperium blev Marco Polo klar over det mongolske seddelsystems overlegenhed, hvilket han detaljeret beskrev efter sin hjemkomst til Europa. Europæerne eksperimenterede også med anvendelsen af pengesedler, men det var først i det 19. århundrede, at pengesedlen blev lige så udbredt som den havde været i det mongolske imperium.

II. Politik

Chinggis Khan forandrede det politiske verdenskort. Da han blev født, bestod Eurasia af tusinder af feudaltater. Da han døde, var han begyndt på sammenslutningen af disse stater til de lande, vi i dag ser på verdenskortet.

I anledning af jubilæumsåret var der premiere på et nyt skuespil om Chinggis Khan på statsteatret. Stykket er skrevet af B. Lkhagvasuren og instrueret af B. Baatar. Forestillingen varer 3 timer, og der er ca. 140 medvirkende. På plakaten ses B. Sosorbaram i hovedrollen.

Den fred, det romerske imperium gennemførte 1000 år tidligere, kaldes man *Pax Romana*. De mongolske embedsmænd under Chinggis Khan begyndte at nedbryde de feudale opdelinger ved at pålægge ensartede skatter og en ensartet lovgivning.

4. International lov indføres

Langt hen ad vejen tillod Chinggis Khan indbyggerne i hans imperium at leve i overensstemmelse med deres egne traditioner og love. Han indså imidlertid, at skulle imperiet fungere effektivt, måtte der indføres et standardiseret lovsystem, som stod over den lokale lovgivning.

Han bestemte, at sædvane ikke længere var en tilstrækkelig målestok; sædvaner måtte nedfældes på skrift i lovgivning, så at man var i stand til at håndhæve den korrekt og konsekvent. Det førte til en samling af nedskrevne love, som blev kendt under betegnelse »Den store Yasa«. Lovene blev skrevet med mongolsk skrift og sendt ud i alle dele af imperiet, hvor de blev oversat til de lokale sprog og dermed kendt af folkeslagene.

Til at overvåge lovgivningen udnævnte han Shigi-Khutukhu til højeste dommer med ansvar for administration af straffeloven og den borgerlige ret. De første europæiske udsendinge til det mongolske imperium berettede med stor forbløffelse om mongolernes retssystem og den i sammenligning med deres egne lande lave kriminalitet.

Chinggis Khan var næppe død, før hans lovgivning brød sammen. Herskerne over imperiets forskellige områder begyndte at lave deres egne love, som de undertiden hæv-

1. Det forenede Mongoliet

I 1206, da Chinggis Khan forenede Mongoliet og skabte den mongolske nation, var størstedelen af verden opdelt i små feudalområder, fra England til Japan; ingen af de moderne lande var endnu blevet samlet. Med dannelsen af Mongoliet skabte Chinggis Khan den første nationalstat.

2. Foreningen af Rusland og af Kina

Chinggis Khans hære indledte ikke blot erobringen af Kina og Rusland, men de begyndte også at stykke de mange feudalområder sammen til et land med et centralt styre. Mongolerne bragte en afslutning på de feudale krige mellem de adelige jordbesiddere, og de skabte en centraliseret administration.

I Kina kulminerede det i oprettelsen af hovedstaden nu kendt som

Beijing. I Rusland herskede Den gyldne Horde fra hovedstaden Sarai ved Volga-floden, men de tillod de lokale befolkninger en stor grad af selvstyre under deres egne ledere, som hørte under hertugdømmet Moskva.

Mongolerne skabte ikke kun hovedstæderne i det moderne Rusland og Kina, men gav landene en centraladministration, der har eksisteret til i dag.

3. Skift fra feudalstyre til centralstyre

Chinggis Khan førte sine hære i krig, men efterlod sig altid fred. De områder han erobrede nød godt af freden så længe, at vestlige akademikere ofte henviser til denne epoke med den latinske term *Pax Mongolica* (den mongolske fred).

Kun én gang tidligere i historien har man brugt denne betegnelse:

dede stammede fra Chinggis Khan, selv om det ikke var sandt.

Meget hurtigt udviklede den af Chinggis Khan skabte internationale *yasa* sig til mange forskellige indbyrdes modstridende lovsamlinger i forskellige dele af imperiet.

5. Demokratiske valgmetoder

Chinggis Khan indførte et meget demokratisk system til at vælge de fremtidige herskere. Khanen skulle vælges af et *Khuraltai* af mongolerne, og ingen khan kunne tiltvinge sig magten over folket eller tvinge folket til at acceptere de efterfølgere, som han stillede op. Så da Chinggis Khan anbefalede sin søn Ugedei til sin efterfølger, skulle *Khuraltai* mødes og vælge ham, for at det kunne gå retmæssigt til.

Det demokratiske valg af khaner fortsatte under Ugedeis, Guyuks og Mønkes styre, men ophørte med Kublai, som udråbte sig selv til khan i Kina, og som derefter brugte sin store kinesiske hær til at erobre Mongoliet.

III. Religion

I en tid hvor store hærstyrker bekrigede hinanden på baggrund af selv de mindste religiøse uoverensstemmelser, tilbød Chinggis Khan et nyt perspektiv, hvor staten støttede alle religioner og alle former for indsigt og videnskab.

1. Garanteret religionsfrihed

Udbredelsen af et imperium går normalt hånd i hånd med udbredelsen af en statsreligion. Således indførte araberne islam i de erobrede landområder. Før dem slagtede romerne mennesker i tusindvis, hvis de nægtede at tilbede de romerske guder. Den europæiske historie er fuld af religiøse felttog og krige mellem troende af forskellige religioner.

Chinggis Khan beordrede religionsfrihed for alle mennesker, fra

animister til tilhængere af de store religioner. I en af de mest kendte episoder sendte han Subodei til karakitaiernes land for at befri muslimerne fra *Khutlugs* tyranniske herredømme.

I Rusland standsede de mongolske hære fremrykningen af de katolske korsfarere og de teutoniske ridere, som ville knuse den ortodokse kirke og påføre den slaviske befolkning den romersk-katolske religion.

2. Støtte til alle religioner

Chinggis Khan og hans efterfølgere nøjedes ikke kun med at udøve religionsfrihed, de støttede aktivt religiøs uddannelse og mange former for religiøs virksomhed. Han afskaffede beskatningen af religiøse institutioner og deres ejendom og fritog præster og religiøse lærde fra militærtjeneste.

I nogle tilfælde – som under det mongolske styre i Rusland – tillod de kirken at indføre et begrænset antal skatter, således at den kunne klare sig selv økonomisk og påbegynde nye byggerier.

3. Udveksling af viden

Chinggis Khan støttede videnskabeligt arbejde og skabte en strøm af viden mellem de forskellige kulturområder: Indien, Kina, Europa og Mellemøsten. Han igangsatte en udvikling med vidensdeling, som ikke kun tilgodeså udveksling af religiøse tanker, men også i høj grad viden inden for astronomi, sprog, filosofi, matematik, geografi og ingeniørvæsen.

Denne bevægelse af ideer, lærde og manuskripter skabte en ny intellektuel revolution, der banede vejen for den europæiske oplysningstid og skabelsen af den moderne naturvidenskab.

Chinggis Khan opførte intet stort gravmonument til sig selv som fx de ægyptiske herskeres pyramider. Han rejste intet monument over sine bedrifter som fx triumfbuerne i

Jack Weatherford, der er antropolog og har undervist på *Macalester College* siden 1983, har i de senere år koncentreret sine studier om mongolerne og Chinggis Khans rolle i verdenshistorien. Han fik sin Ph.D. i antropologi fra *University of California* i 1977. Han er forfatter til adskillige prisbelønnede bøger. Seneste bestseller er *Genghis Khan and the Making of the Modern World*, som anmeldes på side 22.

Rom og Paris, og han opkaldte ingen byer efter sig selv, som Alexander den Store gjorde. Og alligevel forandrede Chinggis Khan verden mere end nogen romersk kejser eller ægyptisk farao. Han efterlod sig en fuldstændigt forandret verden. Hans arkitektur var ikke af sten, men af nationer.

I løbet af lidt mere end et menneskes levetid havde mongolerne skabt en ny verdensorden. Menneskeheden kom aldrig senere til at bestå af en række isolerede, regionale civilisationer og imperier.

Nu begyndte et i sandhed globalt samfund at forme sig. Den moderne verden var i støbeskeen, og i denne nye verden ville alle folkeslag til sidst blive forenet i ét system, og ingen kunne længere leve isoleret i et hjørne af verden.

Han lagde fundamentet til den moderne verden, og i dag lever vi på dette fundament, i det hus, som Chinggis Khan byggede. Vi er hans arvinger, fordi vi lever i den verden, han skabte og testamenterede til os.

Vi realiserer den drøm, som findes i den vision, som han mere end noget andet menneske i historien, skabte. ■

Jack Weatherford

Artiklen blev bragt 5. juli 2006 i et jubilæumstillæg, *Great Mongolia*, til *The Mongol Messenger* 27-28(781-782): 6-7.

Mongolsk historie fra Temudjin til Kublai

I midten af 1100-tallet blev mongolhøvdingen Jessughei valgt til *bagatur*, fører for slægten Kiut-Byrtjigin (de gråøjede kiuter). Han boede i landet mellem Onon-floden og Karulen-floden (i nutidens nordøstlige Mongoli), hvor han var en mand med stor magt, som rådede over 40.000 telte. Sammen med hæren fra den nordkinesiske stat Jin, som eksisterede i perioden 1115-1234, gik han i krig mod den mægtige tatarhøvding Temudjin (Temuchin), som han vandt over. Da han kom tilbage fra felttoget i hesteåret 1162, havde hans yndlingshustru Øløn-Eke (Moder Sky) født ham en søn. Det var gammel skik, at barnets navn skulle minde om den vigtigste begivenhed ved dets fødsel. Derfor kaldte Jessughei sin førstefødte for Temudjin. Drengen voksede op og blev senere verdenshistoriens største erobrere under titlen Chinggis Khan.

Da Temudjin var 9 år, drog hans far ud for at finde en kone til ham. Valget faldt på Byrte, en jævnaldrende datter af Dai den Vise, høvding over kungiraterne (De hvide Tatarer), som boede syd for Gobi. Temudjin blev boende der i 3 år og hørte meget om Kina.

Da Temudjin var 13 år, blev hans far myrdet af tatarer med gift. Hurtigt faldt alle de høvdinge fra, som havde støttet faderen, så kun konerne og deres børn var tilbage. Taitjuterne høvding, Targutai, en slægt-

ning til Jessughei, overfaldt de forsvarende kvinder og deres børn, men tog kun Temudjin til fange. Han blev lagt i lænker, men formåede at flygte under dramatiske vilkår.

Flere forskellige dramatiske begivenheder gav ham et godt ry på steppen, og som 17-årig var han leder for den lille flok, familien og dens tro følgesvende, udgjorde. Først da hentede han sin trolovede. Hun blev kort tid efter røvet fra hans lejr, *ordu*, af et folk, merkiterne, der kom nordfra. Temudjin søgte hjælp hos keraiternes mægtige høvding Toghrul Khan, som var hans fars fosterbror. Merkiterne blev slået, og Temudjin fik sin kone tilbage med en nyfødt søn, Djutji.

Temudjin blev berømt, og hans følge voksede til 13.000 telte. For at opnå disciplin og sammenhold op-

fandt han et krigsspil, hvor hans krigsføremænd blev inddelt i kampenheder. De øvede sig mod hinanden.

På et tidspunkt, hvor Temudjin flyttede sin *ordu* fra sommerlejr til vinterlejr, og alt var i bevægelse, angreb hans gamle fjende, Targutai, ham. Men til trods for at han havde mere end dobbelt så mange mænd som Temudjin, tabte han og blev henrettet. Temudjin slog sig igen ned på sine forfædres græsgange i det nordlige Mongoli, og alle de folk, som faldt fra, da hans far døde, opsogte ham igen.

Der går mange rygter om Temudjins grusomheder. Men de er ofte stærkt overdrevet. Han forvandlede ganske vist koldblodigt blomstrende byer til ruiner, rige provinser til ørkener, når han frygtede opstand. Men alle hans grusomheder var formålsbestemte som militær nødvendighed, gengældelse og lignende. Menneskeliv var intet værd. Han udryddede sine fjender som rotter, når han mente, at de var til fordærv. Det gjorde han ganske naturligt og konsekvent. Men han var ikke grusom af lyst til grusomhed og kunne endog tilgive en personlig modstander, et træk som Temudjin bevarede hele sit liv. Åbenhed, tapperhed og troskab – selv fra en fjendes side – belønnede han altid.

Som 28-årig blev Temudjin valgt til khan over mongolerne. Sammen med Toghruls keraiter og kineserne

slog Temudjins mongoler tatarerne. Han blev gesandt og besøgte Jin-riget for første gang i 1194.

Da Temudjin var 40 år, havde han fire sønner med Byrte: Djutji, Tjagatai, Ugedei og Tuli. Han tog sig en kone mere, den smukke Kulan, datter af en merkitfyrste. Men det var kun Byrtes børn, som arvede hans verdensrige.

Der opstod en magtkamp mellem Temudjin og Wang Khan Toghruls søn Sengun. Det kom til kamp og Temudjin blev besejret. Mange af hans støtter faldt fra. Med en krigslist generobrede Temudjin sin magtposition, slog keraiterne og blev hersker over deres land. Kort efter drog naimanerne i krig mod Temudjin, men de blev slået.

Chinggis Khan

Temudjin (1162-1227) samlede efterhånden med magt eller med overtalelse alle nomadestammerne under sig. I 1206 blev han som 44-årig valgt til kha-khan, super-khan, for alle under navnet Chinggis Khan (Djengis Khan, Genghis Khan, Jenghis Khan). Der opstod en følelse af national stolthed. Alle folk, der levede i filttelte, og som nu var under Chinggis Khan, kunne kalde sig mongoler, ligegyldig hvilken stamme de ellers var fra. Chinggis Khans rige strakte sig 1.500 km i øst-vestlig retning fra Hsinggan-bjergene til Altai og mere end 1.000 km i nord-sydlig retning fra Bajkal-søen til syd for Gobi-ørkenen. Her boede 31 folkeslag med over 2 mio. mennesker, som adlød Chinggis Khan. Hans rige grænsede op til tre store riger. Mod øst og sydøst bag den store mur lå Kina (Jin-riget). Mod syd lå Hsi-Hsia (i Ningxia) og mod vest det centralasiatiske rige Kara-Khitan.

I 1209 tvang Chinggis Khan tangenterne i Hsi-Hsia til at betale tribut. Året efter havde Djutji underlagt sig folkene i Altai-området. Som belønning gav Chinggis Khan området som len til sin ældste søn Djutji. På den måde blev vestriget Kiptjak grundlagt, kendt under

navnet »Den gyldne Horde«. En ny kampagne mod Hsi-Hsia endte med fredsslutning og venskab. Chinggis Khan tog sig sin tredje kone.

Foråret 1211 samlede Chinggis Khan sine våbenføre mænd. Han lod 2.000 mand blive tilbage som en slags steppopoliti og drog med 200.000 mand mod Kina. Krigen stod på i et par år med svingende held for mongolerne. For det meste vandt de dog. Flere gange stod de foran Beijings mure, men kunne ikke indtage byen, da de ikke havde teknik og metoder til at bryde ind i den befæstede by. Foråret 1214 kunne Chinggis Khan efter fredsslutning vende tilbage med sin fjerde kone. Han havde ikke kunnet indtage Beijing, men havde plyndret det meste af Nordkina. Chinggis Khan kom ikke selv mere til Kina.

Freden varede kun få måneder. Så rejste Jin-riget sig af ruinerne og sendte hære mod Khitan. Det endte med, at Chinggis Khan blandede sig i konflikten. Som tak for hjælpen mod kineserne anerkendte Liao-dynastiet i Khitan ham som overhoved. Krigen mod Jin-riget fortsatte.

1216 vendte Chinggis Khan tilbage til lejren ved Onon-floden med alle sine rigdomme. På trods af de 5 års fravær var der ingen opstand. Mongolerne var blevet ét folk.

En af Chinggis Khans gamle fjender, naimanerfyrsten Gytjlyk havde ved et kup taget magten i Kara-Khitan (et rige i nutidens Xinjiang). Gytjlyk havde skiftet tro fra nestorianisme (en kristen sekt) til lamaisme for at glæde sin kone. Han forfulgte islam og lukkede alle moskeer. Chinggis Khan sendte sin søn Djebe af sted med kun 20.000 mand for at rydde op i Kara-Khitan. Chinggis Khan formanede Djebe om, at der ikke skulle føres krig mod fredelige borgere, og at alle moskeer skulle åbnes igen. Opstanden i Kara-Khitan hjalp Djebe til at få magten over landet på utroligt kort tid.

Mens Chinggis Khan førte krig mod Jin-riget i Kina, fandtes der et stort rige fra Ægypten til Pamir, hvor seldsjukerne herskede. De lå blandt andet i krig med korsfarerne i Mellemøsten. Dette rige sank i grus, og nye riger opstod. I russisk Turkestan opstod Khorasm-riget under Shah Muhameds ledelse. Han udvidede sit land så voldsomt, at kaliffen i Bagdad, islams overhoved, sendte bud efter hjælp hos Chinggis Khan, som dog ikke ønskede at blive indblandet i deres konflikt. Shahen gjorde i 1218 det fejltrin at lade en karavane med 150 mand, hvoraf nogle var mongoler, slå ihjel. Det blev til krig mellem shahen og Chinggis Khan 1218-1222. Krigen

endte med shahens død, og mongolerne tog magten i hans store land.

Fra 1223 havde mongolerne også magten over Rusland og Kaukasus. 1226-1227 drog Chinggis Khan igen i krig mod Hsi-Hsia.

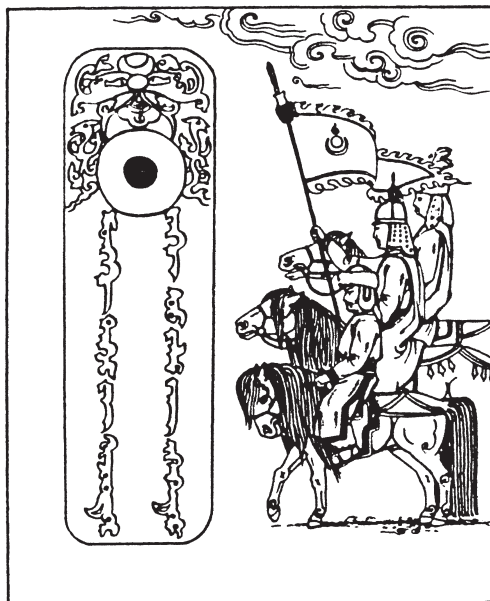
Det var, som om han vidste, at denne tur ville blive hans sidste. Han havde fordelt sine sønner over det store rige. Djutjis *ulus* (= område) dækkede stepperne fra Altai til Rusland. Efter hans død i 1225 overtog hans søn Batu ledelsen. Tjagatai fik uigurernes land og alt, hvad der lå vest og syd derfor: Kara-Khitan og Khoresm-ri- get. Ugedei fik Hsi-Hsia-ri- get, Jin-ri- get og Østasiens øvrige riger. Den yngste søn, Tuli, fik efter gammel mongolsk skik stammelandet Mongoliet. Men ri- get måtte ikke deles. Alle skulle underkaste sig den kha-khan, som blev valgt af det store mongolske råd, *Khuriltai*.

Til sin efterfølger valgte Chinggis Khan hverken Tjagatai, der var kendt for sin jernvilje og hårdhed, eller Tuli, der var i besiddelse af energi og feltherretalent. Han valgte den viljesvage Ugedei, som dog var klog nok til at ville høre andres meninger og som forstod at udnytte deres evner på en så godmodig måde, at han vandt alles hjerter. Han var så dygtig i sin behandling af mennesker, at han kunne bilægge strid mellem brødre. Chinggis Khan satte klog indsigt, menneskekundskab og godsindethed over fast vilje, feltherretalent og energi. Indtil rådet havde valgt, skulle Tuli være stor-khan-stedfortræder.

For at understrege sammenholdets styrke tog Chinggis Khan en dag pile fra sit kogger, gav en til hver søn og sønnesøn og bad dem brække hver sin pil, hvilket ikke var vanskeligt. Så tog han et tilsvarende bundt pile og bad hver efter tur at

brække hele bundtet på én gang. Det kunne ingen af dem.

Chinggis Khan døde 18. august 1227. 30 år efter sin død, havde han 10.000 efterkommere.

Senere stor-khaner

Ugedei regerede som kha-khan (stor-khan) fra Karakorum i perioden 1229-1241. I 1234 erobrede mongolerne endeligt Jin-ri- get. Stor- rådet, *Khuriltai*, besluttede i 1235 at starte fire krige mod Sung, Korea, Forasien og Europa. Batu var anfører på felttoget mod Europa 1236-1242. I april 1241 var der tre vældige slag i henholdsvis Polen, Ungarn og Tyskland. Mongolerne vandt dem alle. Marts 1242 havde Ugedeis søn, Kanden, og Batu erobret Ungarn. Europæerne frygtede nye fremstød mod Østrig.

Men så kom der bud fra Mongoliet om, at Ugedei var død, og alle skulle komme hjem for at vælge ny stor-khan. Det blev Europas redning. Mongolerne drog bort fra

Ungarn lige så pludseligt, som de var kommet.

Man valgte Ugedeis ældste søn, Kujuk, til kha-khan. Han regerede 1246-1248. Der gik et par år, før valget kunne finde sted, fordi Batu trak tiden ud ved at udeblive. Kujuk samlede en hær i 1248 »for at drage mod Europa«. Vejen ville gå gennem Batus område. Måske var det i virkeligheden en konflikt mellem de to, det trak op til. Kujuk døde af sygdom, før de mødtes. Denne gang blev der hurtigt indkaldt til stormøde. Man valgte Tuli's ældste søn, Mønke, til ny kha-khan. Han regerede 1251-1259. Nogle af Ugedeis og Tjagatais efterkommere protesterede over, at arvefølgen havde skiftet gren. De forsøgte et kup. Det mislykkedes, og Mønke udrensede kraftigt blandt dem. På den måde blev Østasien uden hersker, og Mønke overdrog magten til sin bror Kublai.

Mønke sendte 1255 sin anden bror, Hulagu, til Forasien, som ellers skulle have indgået i Tjagatais slægts område. 1258 erobrede Hulagu Bagdad. Den yngste bror, Arik-Buka, beholdt Mønke hos sig som stedfortræder i Mongoliet.

Sjurkuk-Teni

Chinggis Khans yngste søn, Tuli, var gift med Sjurkuk-Teni, som var niece af keraitfyrsten Wang-Khan. Efter Tuli's død ville Ugedei give hende til sin ældste søn, Kujuk, men hun frabad sig æren på en sådan måde, at hverken Ugedei eller Kujuk tabte ansigt. Hun ønskede helt at passe sine fire sønner og deres *ulus* i det egentlige Mongoliet, hvor der herskede mønsterorden. Til trods for sin ungdom havde hun skabt stor respekt omkring sig, og hendes ord var lov.

Skønt hun selv var nestorianer, viste hun samme agtelse for alle religioner i overensstemmelse med Chinggis Khans lov. Hun gav sønnen, Hulagu, en nestoriansk og sønnen, Kublai, en kinesisk vismand som lærer. Sin ældste søn, Mønke, lod hun drage på felttog med Batu, hvorved de blev gode venner. Men de skulle alle komme til Karakorum og sværge Kujuk troskab, da han blev valgt til stor-khan.

Kublai Khan og Yuan-dynastiet

Ved Mønkes død i 1259 havde Batus søn, Børke, travlt i Rusland. Hulagu havde lige knust kalifatet og var blevet hyldet af sultanerne. Ingen af de to havde i sinde at tage til valgmøde i Mongoliet, hvor mongolerne mente, at der var gået for meget kineser i Kublai. Man skyndte sig derfor at udråbe Arik-Buka til ny kha-khan. Kublai var ellers på vej til Mongoliet. Han gjorde holdt

ved Dolon-Nor, da han fik det at vide, og lod sig af sine mænd udråbe til kha-khan. Kublai nøjedes ikke med det. Han lod sig af kineserne udråbe til »Himlens Søn«, altså kejser af Kina og flyttede sin residens fra Mongoliet til Kina. Dette fik de fleste efterkommere af Ugedeis, Tjagatais og Mønkes slægt til at samle sig om Arik-Buka. Det kom til åben kamp mellem de to parter. Arik-Bukas hær blev slået flere gange af Kublais hær.

Ugedeis sønnesøn, Kaidu, følte sig som den retmæssige arving og genoptog striden mod Kublai. Samtidig med denne strid erobrede Kublais hær Sung-riget i det sydlige Kina. Kublai samlede således igen Kina til et rige, som endda strakte sig helt til Altai. Det samlede Kina faldt aldrig mere fra hinanden.

Kublai, mongolernes kha-khan og kejser af Kina, var også lensherre for Den gyldne Horde i Rusland og for Forasiens Il-Khan, som Hulagu

blev udråbt til. Det var som kha-khan, og ikke kinesisk kejser, som kinesiske analer konsekvent påstår, at Il-khanen og Den gyldne Horde adlød Kublai.

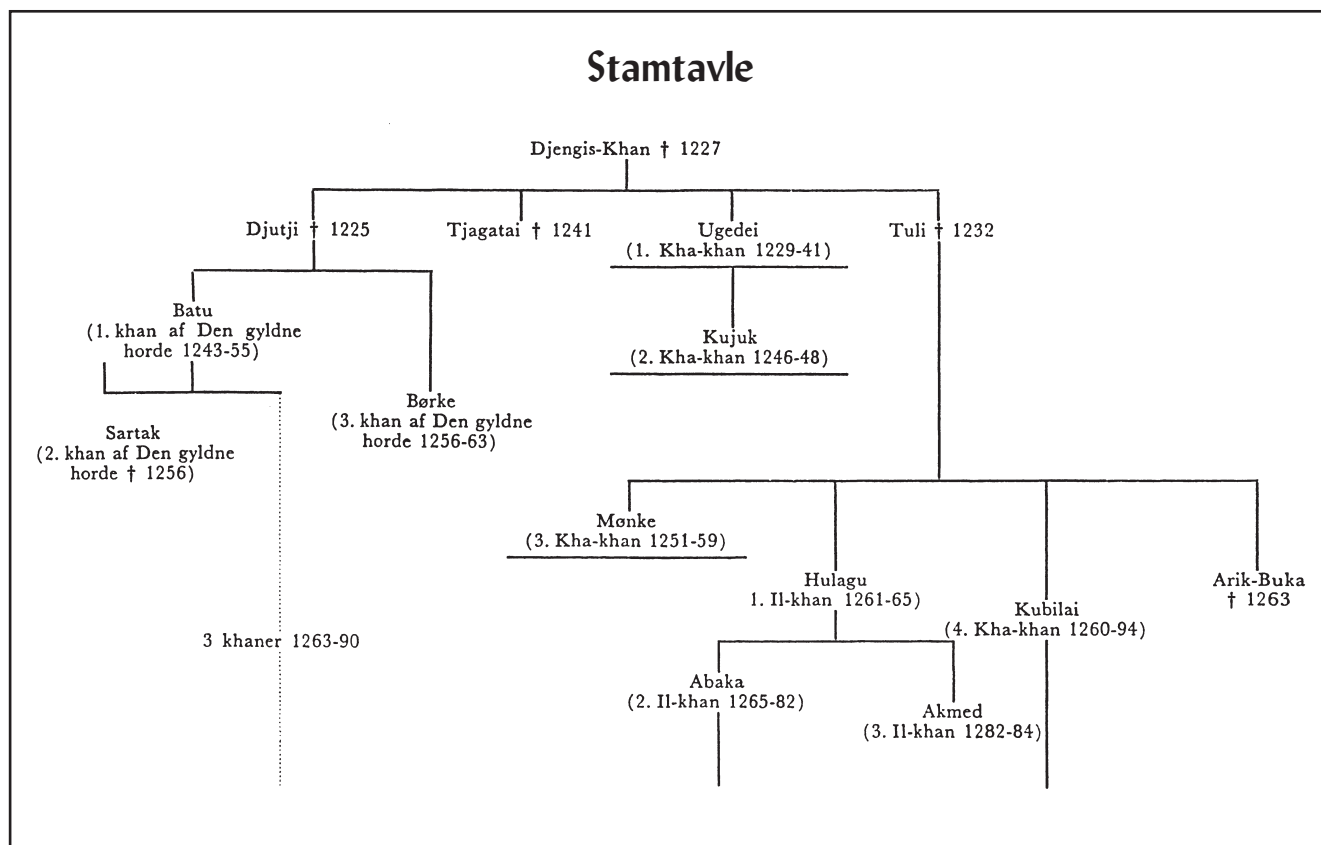
Kublai opbyggede Kina med det bedste fra den mongolske og den kinesiske kultur. Det bliver en alt for lang historie her at komme ind på detaljer. Han fik blandt andet besøg af italieneren Marco Polo, som arbejdede for ham i 17 år. Kublai døde 1294 og ønskede ikke at blive gravsat i et kejserligt monument, men ville sættes til hvile i bjergene, hvor hans far Tuli og bedstefar Chinggis Khan lå.

Rolf Gilberg

Artiklen er et uddrag af *Glimt af mongolernes historie*, som blev bragt i Ger 7:6-18 (1993).

Se også Bat-Ochir Bold: *Chinggis Khans død*, Ger 29:18-24 (1999).

Stamtavle

Tidstavle

- 1162 Temudjin fødes. (Måske år 1155 eller 1167).
 1164 Fred mellem Jin-riget i Nordkina og Song-riget i Sydkina.
 1175 Jessughei, Chinggis Khans far, dør.
 1182 Temudjin gifter sig med Byrte.
 1185 Temudjin danner forbund med keraiterne.
 1187 Temudjin vælges til khan.
 1188 Temudjins sejr over Targutai og Taijiut-folket.
 1194 Temudjin får hjælp fra Togral, keraiternes khan, mod tatarene.
 1201 Jamuga vælges til gur-khan. Temudjin slår Jamugas hær.
 1203 Krig mellem Temudjin og Togral.
 1204 Temudjin i krig med naimanerne.
 1204-1206 Temudjin forener alle mongoler.
 1205 Jamuga dør.
 1206 Temudjin vælges til kha-khan (stor-khan) og kalder sig Chinggis Khan.
 1207 Krig mod Tangut-riget Xi-Xia (Hsi-Hsia).
 1207 Tibet blive Chinggis Khans versal.
 1208 Jin-kejseren Ch'ang-Tsung dør. Prins Yuen-chi efterfølger ham som kejser Wei Wang.
 1209 Chinggis Khan igen i krig med Jin-kejseren.
 1211-1216 Chinggis Khan invaderer Jin-staten i Kina.
 1213 Paladsrevolution i Beijing dræber kejser Wei Wang.
 1214 Hsuan-tsung ny Jin-kejser. Han slutter fred med mongolerne.
 1215 Mongolerne erobrer Beijing.
 1215 Kublai fødes, Chinggis Khans sønnesøn.
 1217 Handelsaftale mellem Chinggis Khan og Shah Muhammed.
 1217 Jebeis krig mod Karakhitai.
 1217-1218 Shah Muhammeds krig mod Bagdad.
 1218 Mongolerne invaderer Ægypten.
 1218 Mongolerne erobrer Kara-Khitai (Qara-Khitai).
 1219-1222 Mongolerne i krig mod Khwarizman-riget.
 1220 Chinggis Khan erobrer Samarkand og Bukhara.
 1220 Sabutai forfølger Shah Muhammed.
 1221 Shah Muhammed dør.
 1221 Tuli i krig mod Khorassan.
 1221 Chinggis Khan erobrer Merv.
 1221-1224 Sabutais invasion i Europa.
 1223 Chinggis Khan vender tilbage til Mongoliet.
 1223 Mukhuli dør.
 1223 Sabutai slår russerne.
 1223 Jin-kejser Hsuan-tsung dør og efterfølges af sønnen Shu-Hsu (1223-1234).
 1223 Kejseren af Hsi-Hsia dør.
 1225 Djutji (Juji) dør.
 1226-1227 Mongolerne i krig mod Hsi-Hsia, som de helt erobrer.
 1227 Chinggis Khan dør.
 1229 Ugedei (Ogatai, Ugedei) vælges til stor-khan (1229-1241).
 1230-1234 Mongolerne erobrer helt Jin-dynastiets Kina.
 1232 Tuli dør.
 1235 Mongolernes *Khuriltai* beslutter at føre fire krige: Mod Sung i syd. Mod Korea i øst. Mod Vestasien. Mod Europa. Ugedei lader bygge mure omkring mongolernes hovedstad Karakorum.
 1236-1242 Batus krig i Rusland og Østeuropa.
 1238 Batu bekrieger Nordrusland.
 1240 Batu indtager Kiev.
 1241 Batu besætter Polen og Ungarn. Ugedei dør.
 1246-1248 Stor-khan Kujuks (Güyük) regeringstid.
 1248 Stor-khan Kujuk dør.
 1251-1259 Stor-khan Mønkes regeringstid.
 1252-1279 Mongolerne erobrer Sung-riget i Sydkina.
 1253-1255 William af Rubruck besøger Mongoliet.
 1253 Hulagus fremstød mod Forasien.
 1255 Batu dør, Den gyldne Hordes første khan.
 1256 Hulagu indtager borgen Assassin i Nordpersien.
 1257 Berke vælges til khan for Den gyldne Horde.
 1257-1259 Mønkes krig mod Sung-riget.
 1258 Hulagu erobrer Bagdad.
 1259 Stor-khan Mønke dør.
 1260 Mongolernes nederlag overfor mamelukkerne. Forskellige Khuriltai vælger hver sin stor-khan, Kublai og Arikbøke.
 1260-1294 Kublai Khans regeringstid.
 1261-1262 Krig mellem Hulagu og Berke.
 1264 Kublai Khan vinder over Arikbøke Khan.
 1265 Den første Il-khan Hulagu dør. Han efterfølges af Abaqa.
 1266 Nicolo og Marco Polo besøger Kublai Khan.
 1267 Den gyldne Hordes khan Berke dør.
 1267-1279 Kublai Khan erobrer det sydlige Sung-rige.
 1271-1295 Marco Polo med far og onkel rejser til Kina.
 1272 Kublai Khan kalder sit dynasti Yuan.
 1274 Første mongol-angreb mod Japan.
 1276 Hangzhou, Sung-rigets hovedstad, erobres af mongolerne.
 1279 Sung-riget bliver en del af Kina.
 1281 Andet mongol-angreb på Japan.
 1294 Kublai Khan dør.
 1295 Ghazhan bliver valgt til Il-khan. Mongolerne i Persien bliver muslimer.
 1304 Il-khan Ghazhan dør og efterfølges af Øljeitu.
 1313 Øsbeg bliver khan over Den gyldne Horde og gør den til muslimer.
 1327-1419 Tsongkhapa. Senere genfødt som Dalai Lama.
 1335 Il-khanens rige spittes.
 1368 Yuan-dynastiets fald. Ming-dynastiet smider mongolerne ud af Kina.
 1370 Den sidste Yuan-kejser Toghon Temur dør i Karakorum.

Blodig fornyelse

Den mongolske verdenshersker var på én gang en brutal landevejsrøver og en original samfundsarkitekt. Han så stort på religion, etnicitet og slægt – når bare folk var dygtige.

Det virker måske ikke som en anbefaling af moderniteten, at Djengis Khan, mongolernes hersker fra 1206 til 1227, på mange måder foregreb den. For nogle mennesker virker det måske heller ikke som en anbefaling af Djengis Khan. Men meget taler faktisk for, at den store khan helt på egen hånd opfandt en række af de principper, vi bygger det moderne samfund på.

Den berygtede og uhyggeligt effektive erobreren af verden fra Yangtse til Donau nøjedes nemlig ikke med at erobre; han ændrede samfundene fundamentalt.

I Mongoliet er Djengis Khan i disse år genstand for ikke bare rehabilitering efter russernes traditionelle foragt; han bliver ligefrem dyrket. Og en amerikansk antropologiprofessor, der i mange år har arbejdet i området, har taget det på sig at skrive en omfattende bog om den store khan, hans bedrifter og hans verden.

Man kan have nogle betænkeligheder ved dele af kildegrundlaget; rigelig mange af oplysningerne kommer fra en enkelt, mongolsk kilde. Men selv, hvis man tager de personligt biografiske oplysninger fra denne kilde med et gran salt, står der en bemærkelsesværdig historie tilbage.

Den umiddelbare verden, Djengis Khan omkring 1160 blev født ind i på Mongoliets stepper, var en verden uden stat. De mongolske

stammer og stammesektioner levede i en tilstand af permanent krig, som man kender det fra mange nomadebefolkninger. Der var fejder over kvinder, heste og græsningsområder, overfald på ensomt beliggende lejre, bortførelser og tilfange-tagelser, slaverajds, voldtægter, myrderier og bagholdsangreb på de karavaner, der bevægede sig gennem den sydlige del af stepperne.

Den samfundsorganisering, man havde, lignede andre nomaders; familier, som også var krigsførende grupper, allierede sig med andre familier, stærke familier undertvang svagere, og hvad der var af fælles beslutninger blev truffet ved kæmpestore møder i fælles lejre, hvor familierne hver især mødte talstærkt og bevæbnede op.

Djengis Khans familie var hverken stærk eller magtfuld, og det var ved ren og skær dygtighed og hensynsløs grusomhed, at den unge mand efterhånden fik sig opkastet til leder, først af én sektion, siden af mange – og til sidst af alle mongoler.

Han var nemlig et militært geni, og hans vej til magten gik over det originale indfald at erobre bystaterne på karavaneruterne i stedet for at nøjes med at overfalde karavanerne. På den måde faldt Bukhara, Samarkand og en række mindre byer langs Silkevejen. Mongolerne førte krig til hest, og fra deres hjemegn havde de medbragt en ophøjet foragt for

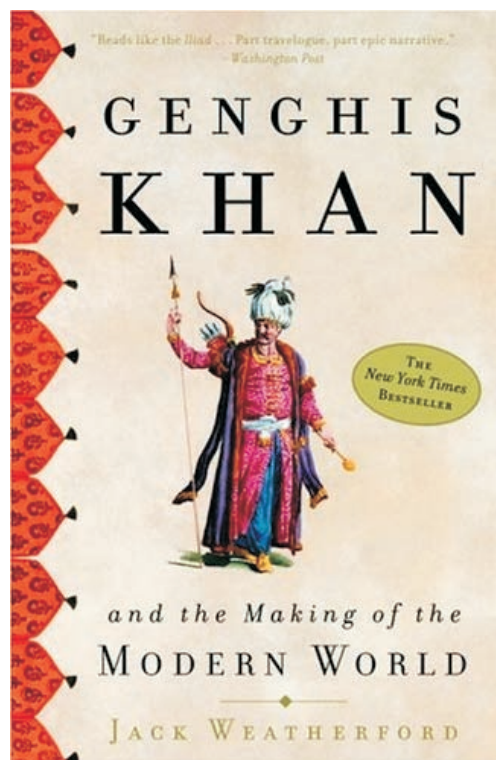
vejrliget; de chokerede verden ved at føre krig i den koldeste vinter.

Djengis Khan var allerede fra begyndelsen utilbøjelig til at give betroede poster til nogen, blot fordi han var i familie med dem. Han introducerede merit og kvalifikationer som den eneste vej til en karriere. På den måde fik han bedre og mere loyale feltherrer og administratører, end der var tradition for i Mongoliet – eller resten af verden for den sags skyld.

Skønt psykologisk krigsførelse er så gammel som menneskeheden, var den unge feltherre dog i stand til at videreudvikle teknikken. Når han drog frem mod byer, han ville erobre, udviste han den største grusomhed mod landsbyer og gårde i hele området og drev på den måde titusinder af rædselsslagne flygtninge foran sig. Flygtningene spredte deres panik til de byer, der modtog dem og belastede desuden byernes ressourcer, så de hurtigere faldt for udmattelsen, når endelig mongolernes belejring slog ring om dem.

Snart havde Djengis Khan også kinesiske ingeniører, persiske smede og militære håndværkere af mange nationer i sit brød; belejringens kunst havde været mongolerne fremmed, men nu blev den deres stærkeste våben. Sammenføringen af international ekspertise var hans anden samfundsrevolution.

Djengis Khan var ikke bare ligeglad med, hvem folk var i familie

med; han så stort på nationalt, etnisk og religiøst tilhørsforhold. Igen ville han have de dygtigste, og i hans tjeneste begyndte teknologisk kunnen fra alle verdens egne at mødes og videreudvikles i samspillet med hinanden. Religionsfrihed var en eksplicit del af khanens regeringsgrundlag, og muslimer, buddhister, kristne og animister arbejdede fredsommeligt side om side i hans administration.

Den store khans imperium var afhængigt af fortsat krig; mongolerne erobrede lande, plyndrede dem til grunden, drog bort med byttet og gjorde landene skatkyldige. Nationaløkonomisk var Djengis Khan ingen fornyer; det var det primitive landevejsrøveri i ufattelig stor skala.

Når et land, en by eller et område var erobret, henrettede mongolerne alt, hvad de kunne finde af rigmænd, adel og fyrster og enhver, der havde modsat sig erobringen.

Det føjede endnu et aspekt til den psykologiske krigsførelse; de byer, som overgav sig straks, blev skånet.

I det hele taget var Djengis Khans forbrug af menneskeliv på vejen til magten fuldkommen umådeholdent. Man kan betragte denne holdning som endnu en forløber for bestemte sider af moderniteten; for khanen var mennesker redskaber og byggesten, som han konstruerede sit imperium med. De havde ingen værdi i sig selv. Men fordi mongolerne nærede en religiøs afsky for unødigt at spille blod på Moder Jord, brugte de overhovedet ikke tortur. Henrettelser blandt

mongolerne selv blev udført ved kvælning.

Da først Centralasien var erobret, kom turen snart til Indien, Kina, Mellemøsten og Europa. De gamle riger i Mellemøsten faldt som modne frugter; Persiens ældgamle byer, de arabiske sultanater, khalifatet i Bagdad, og snart stod mongolerne ved Middelhavets kyster, mens landene brændte bag dem. Syd på ville mongolerne ikke, men nu havde de opdaget stepperne i Rusland og det centrale Europa, og efter et par års planlægning påbegyndte man erobringen af disse områder. Her spillede de europæiske fyrsters gensidige mistænksomhed mere end én gang Djengis Khan sejren i hænde; han kunne nedkæmpe dem én for én. Snart var Rusland, Ungarn og dele af Polen på mongolernes hænder.

Men så døde den store khan, og hans efterfølgere viste sig indbyrdes stridbare og både mere grusom-

me og mindre visionære, end han selv havde været.

Erobringerne fortsatte i Østen, hvor både Kina og Indien i mange århundreder derefter blev regeret af mongolerne, men med det europæiske eventyr var det slut; mongolerne fandt ikke det kuperede, vandtrukne skovland i Vesteuropa interessant. De blev overalt på sletterne, hvor de systematisk fordrev bønderne og omdannede agerjord til græsning. Vest for Centralasien blev arven efter Djengis Khan først og fremmest af teknologisk art.

Kinesiske opfindelser som krudtet og papiret, persisk metalteknologi og de blå glaseringsteknikker, de havde udviklet, arabisk lægekunst og mongolernes egen rytterkultur var blevet spredt over hele Djengis Khans imperium. Khanen tvangsforflyttede ganske enkelt håndværkere og teknikere fra den ene ende af riget til den anden, hvis han mente, deres kundskaber kunne gøre nytte i den modsatte ende af verden. Og deres viden forblev i alle Den gamle Verdens dele, længe efter at khanen var borte.

Vi har for længe st glemt, at det var sådan, det gik til. Men rygtet om mongolernes hærgen, deres grusomheder og foragt for både konventioner, samfundshierarkier og menneskeliv – dét lever stadig fra Donau til Det kinesiske Hav. ■

Anne Knudsen

Artiklen blev bragt i *Weekendavisen* 11. 17.-23. marts 2006. Anne Knudsen er chefredaktør på *Weekendavisen*.

Jack Weatherford: *Genghis Khan and the Making of the Modern World*. New York 2004, 2005, Crown Publishers. 352 s.

Nikolai Przewalski 1839-88

Przewalskis Rejse i Mongoliet og Nordtibet - II

Den russiske opdagelsesrejsende N. Przewalski, hans rejsefælle Pylzow og hunden Faust har rejst gennem Mongoliet fra nord til syd og er nået frem til Peking, hvor de udruster sig til deres første ekspedition. Endemålet er Ordos og søen Kuku-nor dybt inde i Centralasien. Tidspunktet er foråret 1871. Det fremgår tydeligt af Przewalskis beretning, at ekspeditionens hovedinteresse er naturen: landskaber, geologi, plante- og dyreliv. Den lokale befolkning, »de indfødte«, har ingen interesse og betragtes med nedladende foragt.

I Peking eller Bej-tzsin, som Kineserne kalde denne Stad, fandt vi den venligste Modtagelse hos vore Landsmænd og henlevede her næsten to Maaneder i Selskab med Medlemmerne af Gesandtskabet og den gejstlige Mission, medens vi traf Forberedelser til den forestaaende Expedition. Mit Bekjendtskab til Byen selv er iøvrigt ikke betydeligt, og jeg maa aabent tilstaae, at den gjorde et højst ubehageligt Indtryk paa mig, thi talløse Tiggere og Pøle af Møddingvand ere det nødvendige Tilbehør selv i de smukkeste Gader.

Det faldt os ikke let at udruste os til Rejsen, da der ikke var Nogen, hvem vi kunde spørge til Raads, thi ingen af de Europæere, som for Tiden opholdt sig i Peking, havde nogensinde været længere mod Vest end til den store Mur, medens vi agtede os til Ordos og endnu længere frem til Kuku-nor Egnene, som næsten ere aldeles ukjendte for Europæerne. Under saadanne Omstændigheder maatte vi ligesom instinktmæssig gjætte os til, hvad vi behøvede, og hvordan vi skulde gribe Sagen an.

Vor foregaaende Tur fra Kjachta til Peking havde overtydet mig om, at en Rejse udenfor den kinesiske Mur kun har Udsigt til at lykkes, naar den Rejsende, hans Ledsagere og Lastdyr ere fuldkomment uafhængige af de Indfødte, som betrag-

te enhver Europæer, der forsøger paa at trænge ind i det himmelske Rige, med fjendtlige Blikke. Det var da saaledes ogsaa forgjæves, at vi forsøgte at formaae en Mongol til at ledsage os, hverken høj Løn eller Løfte om en særlig Belønning var i Stand til at overvinde Kinesernes eller Mongolernes Mistro og Fejghed, og der var ikke Andet for, end at købe Kameler for selv at føre dem ved Hjælp af vore to Kosakker.

Til en Begyndelse købte vi syv Kameler til Bagagen og to Rideheste. Det var nemlig ikke vor Hensigt at forsyne os for mere end et Aar, da vi ikke nærrede store Forventninger om at kunne naae frem lige til Kuku-nor og derfor agtede at anvende det første Aar til at udforske Egnen langs den gule Flod for saa igjen at vende tilbage til Peking. Bagagen bestod fortrinsvis af Vaaben og Ammunition; thi vore Bøsser skulde ikke blot skaffe os Dyr til Udstopning, men ogsaa Levnetsmidler i saadanne Egne, som enten vare ramte af Duganernes Ødelæggelse, eller hvor Beboerne nægtede at sælge os Levnetsmidler i Haab

om paa denne Maade at kunne blive af med de ubudne Gjæster. Hertil kom endnu det nødvendige Forraad af de forskjellige Sager, som udfordres til at tørre Planter og udstoppe og præparere Dyr; endvidere Bissekræmmervarer til et Beløb af 300 Rubler, da jeg vilde agere Kjøbmand, og endelig lidt Proviant til vort eget Brug, nemlig en Kasse Kognak, 35 Pund Sukker og to Sække Hirse og Ris. Kjød haabede vi, som sagt, at forskaaffe os ved Jagten.

At vi kun medtog saa ringe Forraad til vore personlige Fornødenheder, var en Følge af de sparsomme Pengemidler, der stod til Expeditionens Raadighed. Af samme Grund kunde jeg ikke medtage mere end to Kosakker paa Rejsen, og følgelig blev jeg og min Rejsefælle nødt til selv at hjælpe til med at læsse og vogte Kamelerne, samle Argal osv. Heller ikke havde jeg Raad til at skaffe mig en særlig Tolk, som i mange Tilfælde vilde have været mig til megen Nytte, da min Kosak-Tolk samtidigt var Arbejder, Hyrde og Kok, og saaledes kun lejlighedsvis kunde varetage

sine egenlige Pligter. Vor tiggeragtige Armod havde da ogsaa til Følge, at vi meget ofte maatte sulte paa Rejsen, naar Jagten slog fejl, og vi ikke kunde give den ublue Betaling, man forlangte for et Faar. Ved min Tilbagekomst til Peking kunde jeg derfor heller ikke bare mig for at smaalee, da et fremmed Gesandtskabs-Medlem spurgte, hvorledes vi egentlig havde baaret os ad med at føre en saa stor Bagage, da Penge jo slet ikke have nogen Kurs i Mongoliet¹⁾. Hvad vilde imidlertid den gode Herre vel have tænkt, hvis han havde vidst, at vi ved vor Rejse fra Peking ikke havde mere end 230 Lan Sølv (omtr. 1300 Kroner) i rede Penge?

Takket være vor Gesandt gav den kinesiske Regering os et Rejsepas, gjældende for hele det sydøstlige Mongoli og Gansu, og efter at have endt alle vore Forberedelser forlod vi endeligt Hovedstaden den 8de Marts 1871.

Vort to Maaneders Ophold i det sydøstligste Hjørne af Mongoliet havde givet os rig Lejlighed til at lære Beboernes fjendtlige Sindelag at kjende og vist os, at vi fremtidigt vilde være henviste til kun at stole paa os selv. Den trolddomsagtige Virkning, som det blotte Navn »Ev-

Ruin i det kejserlige sommerpalads.

ropæer« udøver paa hine Egnes fejge Beboere, og den Overbevisning, at man med Mod kan udrette Underværker, styrkede os dog i vor faste Beslutning at gaae fremad uden at see tilbage og uden at undersøge, hvad der kunde hændes os.

I Kalgan fik vor Karavane sin endelige Sammensætning. Vi fik to nye Kosakker; den ene, en Buriat, som skulde være vor Tolk, den anden en Russer, som nærmest skulde passe vor Husholdning. Vi havde nu i alt otte Kameler og to Rideheste til mig og Pylzow; to Kameler maatte tjene til Ridedyr for vore Kosakker;

de sex andre bar Bagagen, som i Alt vel beløb sig til 1800 Pund, og vor Jagthund Faust sluttede Karavanen. Endeligt vare alle Forberedelser trufne, for sidste Gang sendte vi Breve til Hjemmet, og den 15de Maj besteg vi atter den mongolske Højslette, men slog denne Gang ind paa den vestlige Postvej, der fører til Kuku-chotu. I tre Dage førte vor Vej os henover en bakket Steppe, hvor vi igjen stødte paa kinesiske Kolonister, som man iøvrigt træffer spredte over hele den sydlige Del af Mongoliet; thi hvor der findes en Strimmel dyrkelig Jord, have de enten kjøbt eller forpagtet samme, og Aar for Aar formeres deres Tal, medens Steppens oprindelige Beboere med deres Hjorde og den letfødte Antilope trænges mere og mere til-

bage mod Nord.

Paa Vandringen gennem de kinesiske Landsbyer stødte vi helt uventet paa nogle romersk-katholske Missionærer, af hvem vi bleve modtagne paa det hjerteligste. Præsterne klagede over, at den kristelige Propaganda vandt saa vanskelig Fremgang hos Mongolerne, der ere Buddhas Lære særdeles hengivne, hvorimod Arbejdet er lettere hos de i religiøs Henseende indifferente Kinesere, som da rigtignok ogsaa for største Delen kun lade sig kristne af materielle Hensyn. For at sikre deres Arbejde Fremgang havde

Missionærerne nemlig paa egen Bekostning oprettet en Skole for kinesiske Dreng, og kun denne Madning lokkede Kineserne til at betro dem deres Børn. Disse Folks Fejghed og Umoralitet overgaaer efter Præsternes Fortælling ethvert Begreb, og vi fik da ogsaa selv et godt Bevis derpaa. Efter Præsternes Anbefaling lejede jeg nemlig en døbt Mongol til Kamelpasser og Medhjælper for Kosakkerne, og da han tilmed kunde godt Kinesisk, haabede vi i Nødstilfælde at kunne bruge ham som Tolk; men allerede efter den første Dagsrejse forsvandt han, medtagende en Revolver og en Dolk. For at forebygge yderligere Tyverier holdt jeg og min Rejsefælle en Tid lang skiftevis Vagt hele Natten igjennem; senere hen nøjedes vi med at sove med vore Bøsser og Revolvere under Hovedpuden. I denne Aarvaagenhed laa vor hele Styrke; thi den utroligt fejge Befolkning vilde sikkerlig aldrig vove et aabenlyst Angreb paa de fire godt bevæbnede »oversøiske Djævl«. »

Efter Missionærernes Anvisning bøjede vi nu af fra den lige Retning, for at undgaae den kinesiske By Kuku-chotu og satte Kurs efter den store, skovklædte Bjergmasse, som efter Kinesernes Udsagn strækker sig langs Bredden af den Gule Flod. »Schara-chada« eller det Gule Bjerg, saaledes kaldet efter de gule Kalkstensklipper, der hæve sig brat op fra Sletten, danner i Virkeligheden en bølgeformig Højslette, hvis relative Højde kun er et Tusinde Fod, og som indeslutter udmærkede Græsgange. Parallelt med den strækker sig en anden højere Bjergaas, Suma-chada, som har en vilde Karakter og bestaaer af afrundede Granitmasser. Begge disse Bjergstrækninger maa vel nærmest

betragtes som Udløbere af de mongolske Randbjerge, og her som ved alle øvrige mongolske Bjerge findes Trævæxten og Buskadset udelukkende paa de nordlige Skrænter og i de nordlige Kløfter. Vi traf paa Elmen, Elletræet og Lønnen, og af Buskvæxter navnlig Hassel og Hy-

Ung mongolsk kvinde.

ben; sjældnere ere Berberissen, Jordbærplanten, Gedeblad og Enebærbusken; for første Gang under vor Rejse i Mongoliet fandt vi ogsaa temmelig mange Insekter, og Pylzow, der beskæftigede sig med Entomologi, gjorde her en god Fangst.

I Suma-chada traf vi for første Gang paa det mærkeligste Dyr, de mellemasiatiske Højstepper have at opvise, Klippefaaret eller Argalien²⁾ (ovis argali), der er af Størrelse som en Hind og opholder sig i Bjergene, som ere rige paa nøgne Fjelde. Ved Foraarstid kommer Argalien dog ogsaa ned paa de friske Alpegræsgange, og man seer den da hyppigt græsse ved Siden af Dseren-Antilopen. Naar en Hjord engang har valgt sig en Egn til Opholdssted, bliver den der i mange Aar; thi de omboende Mongolere og Kinesere have næsten aldrig Vaaben og ere

tilmed saa slette Skytter, at de ikke skulle gjøre Dyrene stor Skade. De have derfor ogsaa i den Grad vænnet sig til Synet af Menneskene, at de hyppigt græsse ved Siden af Mongolernes Kvæg og følge det til Vandingsstederne, skjøndt disse i Reglen ligge tæt ved Jurterne. Da vi for første Gang saae en Flok af disse skønne Dyr i 12-1500 Skridts Afstand fra vort Telt, turde vi næppe troe vore Øjne, og kun en frygtelig Storm, der rasede en hel Dag, hindrede os i strax at begive os paa Jagt.

Kunne vore Læsere gjøre sig et Begreb om den mongolske Steppe i Stormvejr? Sand- og Støvskyer og, hvis der er Saltbund, tillige Salt-skyer hvirvles op i Luften og fordunkle Solen, der skinner mat, som gennem Røg; undertiden bliver det ganske mørkt, saa at det ved Middagstid ikke er lysere end i Dæmringen, og i en halv Fjerdingvejs Afstand kan man ikke see Bjergene. Vin-

den pidsker det grove Sand afsted med en saadan Heftighed, at selv Kamelerne, der ere vante til Ørkens Vanskeligheder, hyppigt staae stille og vende Bagkroppen mod Stormen, til Vindstødet er forbi. Luften er i den Grad fyldt med Sand og Støv, at man tidt ikke engang kan aabne Øjnene og faaer Hovedpine og Susen for Ørene, dersom man gjør Front mod Vinden. Efter et frygteligt Vindstød følger ofte Hagel eller Regn, og det øser da ned i Spandavis, men Draaberne spredes af Vinden til fint Støv. En saadan Skyllende varer dog kun nogle Minutter, saa løjer Vinden pludseligt af, men højst et Kvarters Tid, hvorpaa Stormen tager fat igjen med den tidligere Heftighed for atter at ende med et Par minutters Regn.

Maj, den skønneste Foraarsmaaned, var allerede længst forbi, men havde aldeles ikke hævdet sit Ry i disse Egne. Uafbrudte Storme, især fra Nordvest og Sydvest, herskede med den beskrevne Voldsomhed, Nattefrosten vedvarede hele Maaneden ud, og endnu den 5te og 6te Juni fandtes smukke Snedriver. Kulden vexlede undertiden med stærk Hede og mindede os herved om, at vi opholdt os under den 41° n. Br. Skjøndt Himlen dernæst omtrent stadigt var overtrukken, faldt der dog kun sjældent Regn, hvilket i Forening med Nattefrosten meget hemmede Vegetationens Udvikling. Selv i Begyndelsen af Juni var Græsset endnu kun kommet lidt over Jorden, og de enkelte Straa dækkede næppe det smudsiggule Sand. Buskene stod rigtignok til Gjengjæld i Blomster; men det lave, forkrøblede, tornede Buskads oplivede ikke Landskabet synderligt. Heller ikke de af Kineserne opdyrkede Marker vare grønne; thi paa Grund af Nattefrosten saar man ikke før i den første Halvdel af Juni; med eet Ord: Naturen var endnu ikke vaagnet af sin Vinterdvale, kun af og til hørtes en Sol-sort eller Lærke kvidre en kort Strofe, eller en Snehare udstøde et halvkvalt Pib; men derpaa blev Alt igjen sørgeligt stille og øde.

Vi fandt, at den mongolske Befolkning, som vi efterhaanden kom i Berøring med, var mer eller mindre paavirket af Kineserne og i moralsk Henseende nedværdiget ved denne Paavirkning. En Egenskab som Mongolerne have tilfældes med alle Nomadestammer, er en høj Grad af Pengebegjærlighed. I denne Henseende kan Mongolen ikke lade Kineseren Noget høre; for et Stykke Sølv er Nomaden beredt til at gjøre

alt Muligt, og denne Beredvillighed kan være den Rejsende til megen Nytte, hvis han raader over tilstrækkelige Midler; men man maa paa den anden Side have en Engels Taalmodighed, naar man indlader sig i nogensomhelst Forretning med en Mongol; thi ved de simpleste Sa-

En kutuchta (ypperstepræst).

ger støder man paa en Hob Vanskeligheder. Hvis man f. Ex. vil købe en Bede, hvad dog ikke skulde synes at være saa vanskelig en Sag, maa man ikke troe, at man blot behøver at gaae hen til en Mongol og spørge ham, om han vil sælge et saadant Dyr, eller at man strax kan gjøre et Bud; thi i ni af ti Tilfælde vilde Vedkommende saa slet ikke indlade sig med En. For at afslutte Handelen efter Landets Skik og Brug er det absolut nødvendigt, at Kjøberen sætter sig ved Siden af Sælgeren, drikker The med ham, udspejler ham om hans Hjords Sundhedstilstand og hører paa en lang Fortælling om, hvor uheldigt Aaret har været, og navnlig om, hvor dyre Faarene ere. Derpaa følger en Besigtigelse af det paagjældende Dyr, og naar man saa atter er vendt tilbage til Jurten, sætter Sæl-

ger og Kjøber sig igjen til at drikke The og handle, idet Sælgeren roser og Kjøberen dadler Dyret, medens man samtidigt bevidner hverandre sit Venskab. Overenskomsten om Prisen skeer ikke ved Ord, men ved et forud aftalt Fingertryk, til hvilket Øjemed den ene Part lader sit Ærme synke, medens den anden putter Haanden derind, og saaledes afsluttes Handelen i al Tavshed. Efter mange Haandtryk og gjensidige Komplimenter er Beden endeligt købt; men nu begynder Besigtigelsen af Sølv og Vægten; sædvanligt erklærer Sælgeren, at den af Kjøberen medbragte »Besmjen« ikke er fuldvægtig, og tilbyder sin egen, som naturligvis er aldeles uanvendelig, og der opstaaer altsaa en ny Strid, som først maa bilægges, inden Sølv vejes, og derpaa forsøger Sælgeren endnu at tilprutte sig Et eller Andet eller udbeder sig i det Mindste Indvoldene som Gave, men afvises dog i Reglen kort og godt.

Den her beskrevne Fremgangsmaade kræver i det Mindste to Timer; men paa hele min tre Aars lange Rejse lykkedes det mig aldrig at købe en Bede paa anden Maade. Gjennemsnittsprisen for et saadant Dyr er i det sydøstlige Mongoli 2-3 Lan eller 11-16 Kroner; men saa er Faaret ogsaa virkelig udmærket; en fuldt udvoxen Bede vejer 54-72 Pund eller mere; alene Kurdjuk'en eller Fedthalen vejer ofte 8-12 Pund.

Vil man købe Mælk, støder man ligeledes paa ikke ringe Vanskeligheder, og navnlig i mørkt Vejr havde Mongolerne meget imod at sælge os den; ofte lykkedes det os dog at bevæge en Mongolinde ved en Foræring af en Naal eller nogle røde Glasperler, men vi bleve da anmodede om at skjule Mælken under

Frakkeskjøderne og saaledes bære den ud af Jurten, for at Himlen ikke skulde lægge Mærke til hendes Synd. Lejlighedsvis maa det bemærkes, at Mongolerne behandle Mælken paa en modbydelig svinsk Maade; saaledes blive Køernes Yver og Mælkekarrene aldrig vaskede, og naar en Mongol, som det ofte hændtes, kom ridende med et Kar fuldt af Mælk, var Laaget og Tuden paa Karret ufravigeligt tilklistret med frisk Kogjødning, for at der ikke skulde spildes en Draabe. Mælken er iøvrigt temmelig dyr; i Reglen betalte de Rejsende den med 14-28 Øre Flasken, medens Gjennemsnitprisen paa et Pund Smør var 1 Krone og 12 Øre.

Skjøndt jeg af Princip holdt mig saa vidt muligt borte fra den stedlige Befolkning, vare vi dog i Reglen tvungne til at opslaae vort Telt i Nærheden af beboede Steder, da man kun finder Vand paa saadanne Steder. Af to Onder valgte vi da det mindste og sluttede os til Mongolerne, som strax indfandt sig ved Teltet, spurgte, hvem vi vare, hvorhen vi vilde, hvad vi handlede med o. s. v. Jeg havde jo paataget mig en Handelsmands Rolle og var saaledes nolens volens tvungen til at modtage disse Gjæster, som stadigt forlangte at see mine Varer og gjorde os de mest kuriøse Spørgsmaal; En spurgte, om jeg havde Magnetjærnsten til Salgs, en Anden ønskede Bjørnegalle, en Tredie Børnelegetøj eller Messing-Burchaner (Helgenbilleder) o. s. v.; efter timelange Underhandlinger gik Kunderne imidlertid ofte bort uden at købe Noget, da Varerne vare dem for dyre.

De gode Græsgange, som vi hidindtil vare stødte paa, tog nu Ende, da Suma-chadas Bjergaas var passeret, og baade Heste og Kameler, hvilke sidste allerede i længere Tid havde

maattet undvære deres Gudschir, vare begyndte kjendeligt at afmagres, da vi til vor Glæde naaede den lille, saltagtige Dabasun-nor, hvor Lastdyrene efter Behag kunde tage til sig af deres kjære Salt. Vandet i denne og lignende smaa Søer i Mongoliet er forøvrigt til Væmmelse afskyeligt; for at faae et Begreb om det behøver man kun tage et Glas mudret Vand, blande det med en Pris Salt for Smagens og lidt Kalk for Farvens Skyld og sluttelig tilsætte lidt Gaasemøg for at give det den behørig Lugt. Denne Nektar anvende Mongolerne hele Aaret rundt til deres The, og vi maatte ogsaa tidt tage tiltakke dermed i Mangel af bedre.

I de højtliggende Egne Vest for Suma-chada finder man kun meget sparsomt Vand, og navnlig er dette Tilfældet, inden man naaer det Bjergstrøg, der strækker sig langs den gule Flods Bredder, og som Geograferne have givet Navnet In-schan, et Navn, der forøvrigt er aldeles ukjendt for Beboerne i hine Egne. Bemeldte Bjergryg, som har forskellige specielle Navne, begynder paa den mongolske Højslette i Nærheden af den alt nævnte Stad Kuku-choto og strækker sig herfra som en høj, stejl Klippevæg langs den gule Flods Nordbue i en Længde af over 30 Mil; i hele denne Længde har Kjæden den samme vilde Alpekarakter og udmærker sig fremfor de andre Bjerge i det sydøstlige Mongoli ved sin Rigdom paa Skov. Efter den lange Pilegrimsfart gennem sørgelige, træløse Stepper var det en Fryd for os igjen at kunne udhvile i en skyggefuld Lund; endnu samme Dag gik vi paa Jagt, og fra en høj Tinde saae vi for første Gang den gule Flod, som slynger sig gennem Ordos's vidtstrakte Sletter.

Den følgende Dag naaede vi Klosteret Batgar-schailun, som ligger i en romantisk Egn mellem vilde Klippekløfter og er et af dem, der

staae i højest Ry i det sydøstlige Mongoli. Det storartede Tempel er fire Etager højt og omgivet af en Mængde Huse, der tjene til Bolig for Lamaerne, hvis Tal om Sommeren voxer til syv Tusinde, uden at medregne de talrige Skarer af Pilegrimme, som valfarte hertil fra meget fjerntliggende Egne; saaledes mødte jeg i Foraaret Nordøst for Peking en mongolsk Fyrste, der var undervejs til bemeldte Tempel, for der at forrette sine Bønner, og som foruden en stor Bagage medførte flere Hundrede Beder; thi Fyrsten selv spiste kun Dyrets Fedthale, Resten af Kjødets fik Følget.

Den hele Lamahorde og Klosterets tre Higener leve for en stor Del af de Troendes Offergaver; men desuden ejer Klosteret betydelige Jordstrækninger, som tjene til Græsgange for dets Hjorde, og her maa ingen Kineser nedsætte sig, og endeligt lave Lamaerne Gudebilleder af Ler, der finde Afsætning hos de tilstrømmende Pilegrimme.

De uhyre Klipper, der omgive Klosteret, tjene til Opholdssted for en Mængde Gemser, et Dyr, som vi ene traf paa i In-schan, og skjøndt Jagten var forbudt i Nærheden af det hellige Tempel, kunde vi ikke modstaae Fristelsen, men nedlagde en ung Buk, som vejede 36 Pund; efter Mongolernes Forsikring vejer et udvoxet Dyr ikke meget mere.

Den tredie Dag efter vor Ankomst til Klosteret indtraf ganske uventet en lille Deling kinesiske Soldater med en kinesisk Officer, som affordrede os vort Pas. Klosterets Lamaer havde nemlig, som vi fik at vide, fattet Mistanke om, at vi vare Spioner for Dunganerne, og gjort Indberetning herom til den nærmeste kinesiske By Bautu. Soldaterne kom anstigende i fuld Slagorden med dragne Sabler og brændende Lunte; men Komedien var hurtigt til Ende, da Officeren fik Regeringens Skrivelse at see; medens han afskrev samme, blev han be-

værtet med The, og efter at jeg havde foræret ham en Pennekniv, skiltes vi meget venskabeligt fra hverandre.

Fra Klosteret Batgar-schailun trængte vi ind i Muni-Ulla Bjergene, som ere en direkte vestlig Fortsættelse af In-schan, og den samme Beskrivelse passer i det Væsenlige paa begge Distrikter. Bjergmassen bestaaer af Granit, Syenit-Granit, Gneis og Hornblende samt Porfyr og andre nyere vulkanske Dannelser. Jo højere man stiger op i Muni-ulla, desto tættere bliver Krattet. Den egentlige Skov begynder paa Nordskraaning i en Højde af 5400 Fod, paa Sydskraaning derimod langt længere nede, og Skovene blive tættere, jo højere man stiger; men skjøndt Muni-ullas Sydskraaning er mere skovrig end den nordlige, gjælder dog den sædvanlige Regel, at Skovene navnlig findes i de Kløfter, som vende mod Nord. De almindelige Skovtræer ere Bævreasp, Popel, Sort- og Hvidbirk, El osv.; sjældnere forekommer Dværgeg, Lind og Livstræet (*Thuja orientalis*), det sidste kun i den lavere Skovregion paa Sydskraaning; Buskene ere væsenligt de samme, vi have anført ved Suma-chada; hyppigt ranker dog den vilde Drue sig om en Stamme eller overdækker en Busk med sit Tæppe af smukke, gule Blomster.

Den øvrige Plantevæxt i Bjergene er mere afvejlende; Skovbunden

Argali.

smykkes saaledes af Liliekonvaller, Skovmærker og Anemoner, som optræde ved Siden af vore gamle Bekjendte, Hindbærret og Jordbærret; paa Skovengene blomstrer Pintersosen, den gule og røde Lilie, Storkenæbet, Alperosen, Baldrian og Gaaseblomsten; i fugtige Skovkløfter og i Nærheden af Kilder støder man paa Akeleje, Ærenpris, Hane fod, Nellikerod og Natskygge; paa de aabne Skrænter endeligt voxer Nelliken, Natviolen, Valmuen, Kugletidselen osv.

I det Hele taget minder Skovvæxten i Muni-ulla stærkt om Sibiens Flora; men Skovene have her et andet Præg. Man seer ikke her den herlige Plantevæxt, som sætter os i Forbavselse ved Amurs Bredde; Træerne ere ikke høje og staae tyndt, Buskene ere lave og dværgagtige, og de mange døde Grene paa

friske Træer stikke ubehageligt af mod den grønne Baggrund. Bækkene, som skumme i alle Skovkløfter, forsvinde strax i Jorden, naar de komme ud i de større Dale eller udenfor Bjergenes Rand, og i deres Sted seer man en tør Flod seng, der kun under et heftigt Regnskyl har Vand et Par Timers Tid. Uagtet Skovene ere fredede, have de omboende Kinesere huseret ubarmhertigt i Muni-ulla, alle større Træer ere fældede, og kun Stubbene vidne om, at der engang har staaet temmelig tykke Træer.

Ovenfor Skovregionen følge Alpegræsgangene, som brede sig over hele den øvrige Del af Bjergmassen. Et tæt, men ikke højt Grønsvær dækker her alle Skrænter og Kløfter, og kun enkelte nøgne, gulgraae Klipper og Sten rager frem i Modsætning til de friske og grønne Enge, der ere oversaaede med Blomster, hvis gule og hvide, brunrøde eller blaae Farver snart ere blandede sammen i et broget Virvar, snart optræde hver for sig i samlede Striber og Pletter. Prægtigt er her i den aarle Morgen, naar den opgaende Sols Straaler brydes i hver Dugdraabe og danne Myriader af smaa Regnbuer, medens den herskende Stilhed kun afbrydes af en Solsorts Sang, og Blikket samtidigt henrykt svæver ud over den gule Flod og de hinsidige vidtstrakte Stepper i Ordos.

Mod al Forventning finder man ikke noget tilsvarende rigt Dyreliv i Muni-ulla; af større Pattedyrarter optræder kun Hjorten, Raadyret, Gemsem, Ulven og Ræven, derimod findes der ikke et eneste Dyr af Kattelægten, skjøndt Beboerne forsikre, at der engang har opholdt sig baade Tigere og Pantere i disse Bjerge, og at de endnu skulle findes i den Del af In-schan, som ligger nærmest Kuku-choto. Fugleverdenen er noget stærkere repræsenteret; i de højeste Fjeldstrækninger bygge Stenørnen og Lammegribben tilligemed Snefinken og Klippeduen; og nede i Skovene findes en Mængde smaa Sangere, saasom Finken, Værlingen, den kinesiske Spætmeise, Gjærdesmutten og Musvitten, tilligemed Spætten, Fasanen og den japanske Natsvale, hvis ensformige Banken, som i Siberien har skaffet den Tilnavnet »Smeden«, lader sig høre, endnu efter at Solen er gaaet ned.

Vor Ankomst satte stor Skræk i de omboende Mongoler og Kinesere; thi det var første Gang, de saae Europæere³⁾, de vidste ikke, hvad de skulde tage os for, og der var ingen Ende paa deres Formodninger om, hvad Formaal vi havde med vor Rejse; Lamaerne tog deres Tilflugt til Spaadomskunster og forbød Mongolerne at sælge os Levnetsmidler, og da vor Proviant næsten var sluppet op, maatte vi i nogle Dage udelukkende leve af Hirsegrød, indtil jeg var saa heldig at skyde et Raadyr. Da Mongolerne saae, at de ikke kunde fordrive os ved Hjælp af Sult, begyndte de dog snart igjen at sælge os Mælk og Fløde. ...

Under vort fjorten Dages Ophold i Muni-ulla lykkedes det hverken mig eller min Rejsefælle at nedlægge en eneste Kronhjort, skjøndt der findes en stor Mængde af disse Dyr paa denne Egn. Ogsaa Mongolerne

gaae ved denne Tid ivrigt paa Jagt efter Kronhorte for de unge Takkers Skyld, der ere meget søgte i Kina; særlig Pris sætter man paa de Takker, som have tre Ender, og som til Trods for deres Størrelse endnu ere fyldte med Blod; saadanne Horn betales af Kjøberne med 50-70 Lan Sølv, ældre Takker, der allerede ere haarde og forbenede, ere derimod uden Værdi.

Efterspørgselen er i Kina saa stor, at mange Tusinde Gevire indføres fra Siberien over Kiachta, hvorhen de sendes med Posten, ofte fra meget fjerntliggende Egne; desuden føres mangfoldige Takker ned ad Amurfloden og derpaa gennem Mandschuriet til Peking. Det var imidlertid forgjæves, at jeg søgte at udforske, hvad man gjør med alle disse Hjortetakker eller »Panter«, som de kaldes i Siberien; Kineserne ere yderst hemmelighedsfulde i saa Henseende, og jeg kan kun melde, hvad Rygtet beretter, at de præpareres paa en særlig Maade og nydes derpaa af det himmelske Riges Sønner som et stærkt pirrende Middel; om dette er rigtigt, maae vi lade staae hen, men sikkert nok spille Hjortetakkerne en meget vigtig Rolle i den kinesiske Medicin, da man ellers ikke hvert Aar vilde forbruge saa store Masser og betale dem med uhyre Priser.

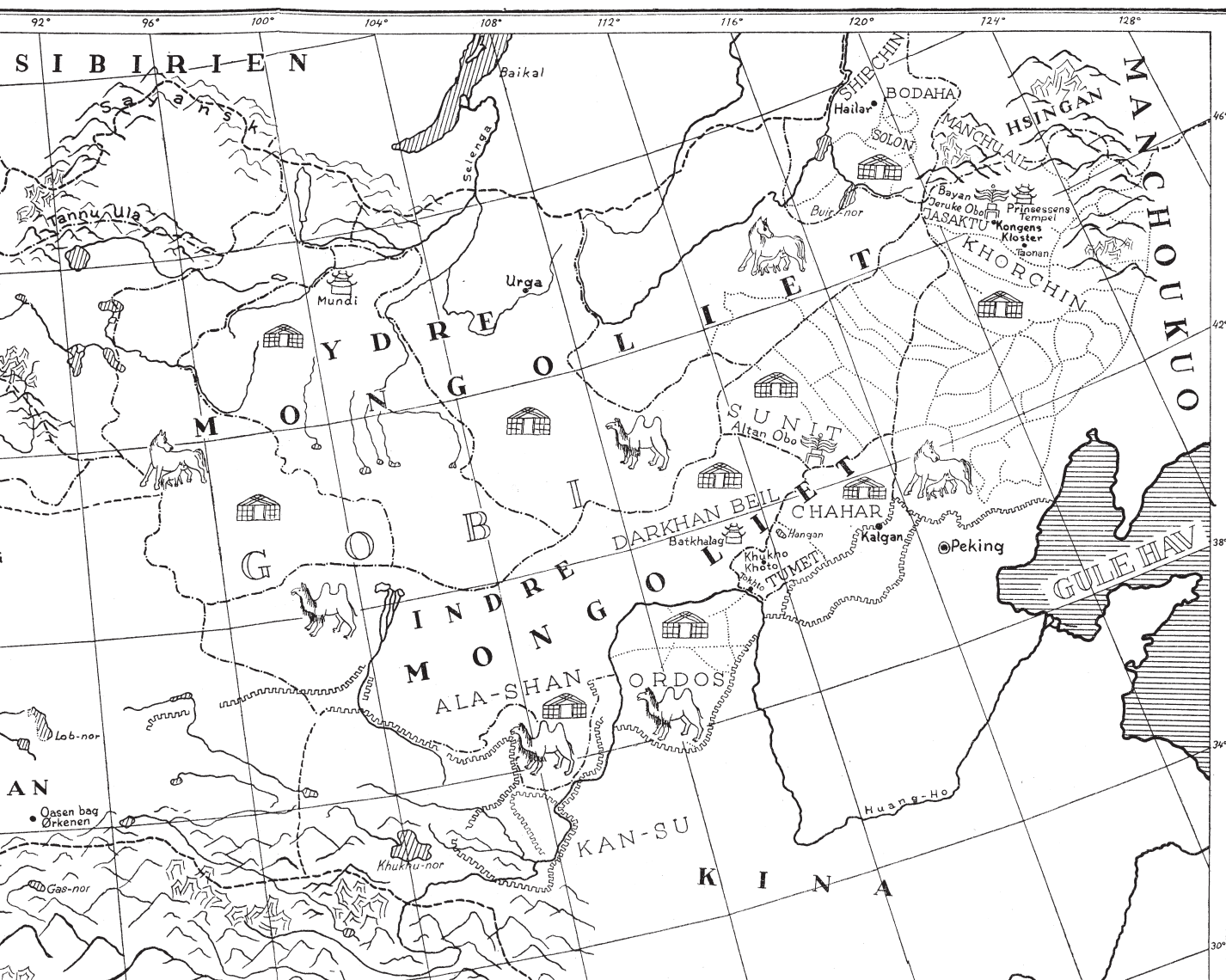
I Muni-ulla fæstede jeg en Mongol ved Navn Dschül-dschiga og afrejste derpaa til den kinesiske By Bautu, som ligger paa Sydgrænsen af In-schau. I denne kinesiske By skulde vi forsyne os med Ris og Hirse for derpaa at sætte over Chuan-che og saaledes naae Ordos. Overgangen over Muni-ulla var ikke vanskelig, snart naaede vi ned i den gule Flods Dal, og her skiftede Egn og Natur med ét Slag Karakter. Bjergene falde brat ned i Dalen, Skove, Bjergbække, smilende Enge – Alt hører pludseligt op, og i Stedet for fremtræder den sandige, vandløse Steppe, der er jævn som et Stue-

gulv. De Pattedyr og Fugle, som huse i Bjergene, ere forsvundne, man hører ikke mere den vilde Buks Brægen, Agerhønsenes Klukken, Spættens Banken eller Smaafuglernes Kvidren. Derimod viser sig nu Dseren-Antilopen, Lærken, Myriader af Græshopper, hvis uafbrudte Summen afbryder Tavsheden under den lummervarme Dag.

Den Dal, som ligger mellem In-schan og Chuan-ches venstre Bred, er for største Delen befolket af Kinesere, der have opført deres Landsbyer i Nærheden af Bjergene, rimeligvis for ikke at være udsatte for den gule Flods Oversvømmelser. De vidtstrakte Marker vare overalt udmærket opdyrkede og besaaede med Hirse, Hvede, Byg, Boghvede, Havre, Ris, Majs, Kartofler, Hamp, Ærter og Bønner; pletvis seer man ogsaa Græskar, Vandmeloner og Opium. Takket være Chuan-che-Dalens lave Belligenhed og det Læ, Bjergene yde mod Nordenvindene, var man allerede i Færd med at høste Byg.

Efter fem Miles Marsch naaede vi Bautu, der ligger næsten en Mil fra den gule Flods Bred. Byen er temmelig stor og omsluttet af en kvadratisk Lermur, hvis Sider hver ere henvend en halv Fjerdingvej lange. Hvor mange Mennesker der boe her, kunde jeg ikke erfare, men Befolkningen maa være temmelig betydelig, og Bautu driver en udstrakt Handel med de hosliggende Dele af Mongoliet. Her findes fremdeles et Jernstøberi, hvor man fabrikerer de store Skaale, Kineserne og Mongolerne anvende til at koge deres Mad i. Stadens Ydre er som enhver anden kinesisk Bys meget smudsig og kun lidet tillokkende for Europæeren. ■

Nikolai M. Przewalski

Fodnoter

1) Her kan bemærkes, at der i Kina ikke eksisterer nogen bestemt Art Penge, paa Skillemonen nær, de saa kaldte Tchochs. Sølvet tages overalt efter Vægt og Lødhed, og Vægtenheden er en Lan, omtrent 3 danske Lod. Til bedre Sølv regnes det saakaldte Jambe-Sølv, der smeltes i Barrer (Jamber), hver omtrent lig 50 Lan, og forsynes med Statens eller det Handelsfirmas Stempel, som har ladet dem smelte. For at kunne betale mindre Beløb maae altsaa Barerne hugges sønder og Stumperne vejes. Læseren vil lettelig indsee, hvilke Bedragerier i Vægt, Sølvets Lødhed osv. man er prisgiven hos de fiffige Kinesere.

Til mindre Udbetalinger benytter man sig af Tchochs, som ere saa tunge, at der omtrent gaar 3 Pund paa en dansk Krone. Det er altsaa umuligt at forsyne sig med et behørigt Antal Skillemoner; hvis vore Rejsende blot vilde have ført 100 Rubler med i Smaa-

mønt, havde dette været hele tre Kamelladninger. Derimod maa man ideligt bytte Sølvstumper mod Tchochs, hvilket giver Anledning til talløse Snyderier og Bryderier, da man paa de forskellige Steder snart regner 30 Tchochs lig 100, snart derimod tæller 50, 78, 80, 92 eller 98 lig 100 osv. Møntstykkerne ere, som bekendt, gjenembrudte med kvadratiske Huller, og for at lette Regningen trækker man 500 paa en Rem.

2) Det er iøvrigt kun Hunnen, som Mongolerne kalde Argali, Hannen kaldes »Ugold-se«.

3) Dette er dog ikke ganske nøjagtigt; fire Aar før Przewalskis Ophold i Muni-ulla var den franske Naturforsker og Missionær Armand David her under sin Rejse fra Peking Ordos.

Redaktionelt

Forlægget for dette afsnit i serien er tidsskriftet: *Fra alle Lande. Et Maanedsskrift for nyere Rejsebeskrivelser, for Skildringer af Lande og Folkeslag, af Dyre- og Planteliv etc.*, 2. række, 2. del, s. 37-65 ved F. C. Granzow. Udgiver L. Zinck. København 1877, Fr. Wøldikes Forlag. Den originale titel og ortografi er bibeholdt.

Træsnittene er gengivet fra den autoriserede tyske udgave, der har været forlægget for den danske oversættelse. Dog er illustrationen på s. 29 fra den danske udgave. Kortet på denne side er fra bogen *Asiatiske Strejftog* af H. Haslund-Christensen.

Aktuelt

The Mongol Messenger
rapporterer:

Hilton Hotel 02.08.06
Den 24. juli mødtes statsminister M. Enkhbold med Koos Klein, præsident for hotelkæden *Hilton International* i Mellem- og Fjernøsten, for at takke for hans tilsagn om at opføre et hotel i Mongoliet.

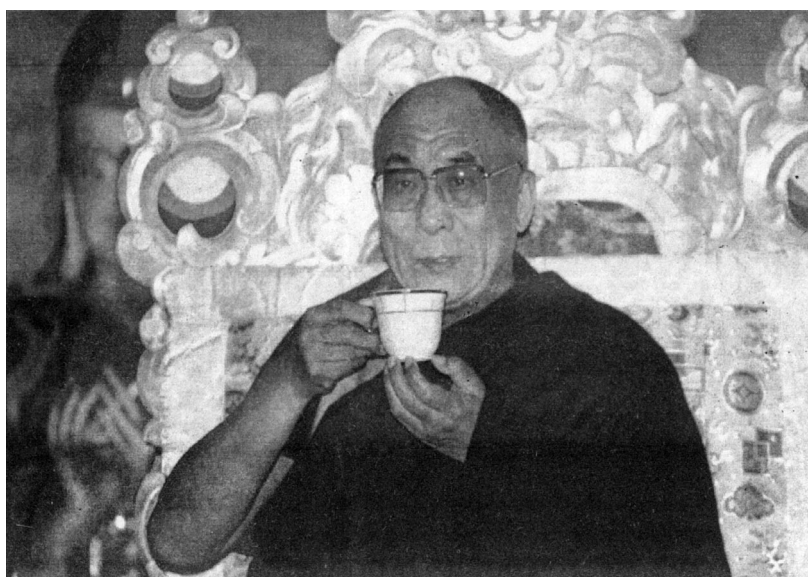
Hr. Klein fremlagde sit projekt til hotellet og sagde, at formålet med hans besøg i Mongoliet var at gøre sig bekendt med forholdene i landet. Han sagde, at Mongoliet er et land, hvor udviklingen af turismeerhvervet står over for en kraftig intensivering. Det er baggrunden for, at man vil åbne en afdeling af Hilton. Han sagde, at væksten i Mongoliets økonomi også havde spillet en rolle ved beslutningen om at bygge.

Hilton International driver over 3.000 hoteller. Hilton-hotellet i Mongoliet vil blive meget moderne udstyret. Koos Klein har ansvaret for at skabe et 1. klasses hotel både med hensyn til standarden og ledelsen. Den tjekkiske *PSJ Group* vil stå for opførelsen.

Tsedenbal 13.09.06
Premieren på dokumentarfilmen om marskal U. Tsedenbal var den 7. september. Filmen blev vist i det centrale kulturpalads. Det har taget 14 år (1991-2005) at producere filmen, der er i 5 afsnit. Der er anvendt arkivmateriale fra Mongol Film, Den offentlige Radio og Television og Irkutsk Film.

Produceren Ch. Togtokh sagde, at han gerne ville vise 50 års udvikling i Mongoliet gennem historien om U. Tsedenbal, som var landets leder i 40 år.

For at markere Tsedenbals 90-årsdag er der desuden blevet opstillet et monument.

Trængsel om Dalai Lama

Hans Hellighed den 14. Dalai Lama ankom til Mongoliet den 21. august inviteret af det mongolske buddhistcenter i Gandan-klostret samt andre klostre og buddhister. Ifølge Gandan-klostrets pressekontor var Hans Hellighed Dalai Lamas besøg udelukkende af religiøs karakter, uden politiske dagsordener.

Det er Hans Helligheds syvende besøg i Mongoliet, hvor han skal udføre religiøse ceremonier, kaldet *Dambii yadan*, for genopførelsen af klostre og templer i Mongoliet og retablering af lama-læren. Han skal undervise lamaer og mongoler og mødes med lærere og studerende fra universiteter og institutter.

Der vil blive gjort plads foran Janraiseg-gudetemplet, det centrale stadion og bryderpaladset, som har den fornødne kapacitet til at rumme de mange mennesker, som vil lytte til Dalai Lamas taler. Hans Hellighed Dalai Lamas ord udsendes på direkte fjernsyn til det mongolske folk.

Siden sit første besøg i Mongoliet i 1979, som repræsentant for de asiatiske buddhisters 5. fredskonference, har Hans Hellighed den 14. Dalai Lama Tenzin Gyatso, besøgt Mongoliet i 1982, 1991, 1994, 1995 og 2002.

B. Ooluun

The Mongol Messenger
34(788):1 – 23.08.06

Kongres 28.06.06
Der blev afholdt en kongres om »Den store mongolske Stat« 23.-24. juli på Statsuniversitetet. Fagområderne var historie, arkæologi, antropologi, etnologi, sprog og kultur.

Der deltog akademikere fra Tyskland, Korea, Rusland, Brasili-

en og Kina, foruden 70 mongolske deltagere. Arrangører var skolerne for socialvidenskab, sprog og kultur og internationale relationer. Kongressen var sponsoreret af *Admonselskabet*, turistcentret »Mongolernes hemmelige historie« og firmaet *Mongeoenergy*.

Lov mod korruption vedtaget

Den 6. juli blev anti-korrupsionsloven vedtaget i parlamentet.

I 1999 blev der nedsat en arbejdsgruppe, der skulle komme med et forslag til en lov mod korruption. Forslaget blev fremlagt i 2000.

Den nye definition af korruption inkluderer misbrug af stilling af profithensyn, tildeling af privilegier eller modtagelse af ydelser fra partier, firmaer, institutioner eller enkeltpersoner.

Der har været mest debat om, hvorvidt anti-korrupsionsorganet skulle være uafhængigt eller administreres af politiet eller af den offentlige anklager. Man er nået frem til at vælge den sidste løsning.

Parlamentsmedlemmet S. Oyun, som deltog i lovgivningsarbejdet, udtalte i den anledning: »Hvis organisationen hører under politiet eller anklageren, vil undersøgelse og opklaring af korruption måske komme til at dominere arbejdet, mens man måske glemmer at forebygge korruptionen.«

Organisationen vil få kontorer for forebyggelse, forskning, overvågning, inspektion, undersøgelse og administration. Budgettet og lønningerne skal godkendes af parlamentet, og organisationens direktør og souschef vil få den samme suverænitet som ministrene.

De to øverste chefer vil blive ansat af parlamentet for en 6-årig periode, efter at være udpeget af præsidenten. Personalet vil ikke kunne stille op til valg i en periode på 5 år, efter at de forladt organisationen.

Organisationen vil få ret til omkostningsfrit at rekvirere informationer og dokumenter fra firmaer, organisationer, embedsmænd og enkeltpersoner, og den vil få mulig-

hed for at skabe kontakter til andre organisationer og indhente oplysninger om indkomstforhold hos personale i offentlige stillinger.

Lederen af arbejdsgruppen og næstformand for parlamentet, D. Lundeejantsan, sagde: »Nogle parlamentsmedlemmer frygter, at organisationen bliver et torturapparat. Men anklageren vil overvåge organisationen, og retten skal tage endelig stilling til skyldsspørgsmål.«

Organisationen vil få ret til at indhente oplysninger om indkomster og ejendomsforhold hos offentligt ansatte, herunder embedsmænd, politikere, direktører for statsejede virksomheder, bestyrelsesmedlemmer i selskaber med tilknytning til staten, direktører for offentlig radio og TV, ledere af NGO'er, der arbejder for statsinstitutioner, samt kandidater til valgene.

Blandt dem, der bliver forpligtet til at oplyse om deres indkomst- og ejendomsforhold på Internet, er præsidenten, parlamentsformanden, statsministeren, parlamentsmedlemmerne, ministrene, dommerne, borgmesteren for Ulaanbaatar, præsidenten for *Mongolbank* samt personalet i regeringskontorerne.

Loven fastslår, at hvis en offentligt ansat tøver med at give oplysninger eller bevidst giver vildledende oplysninger, vil vedkommende blive afskediget.

Loven træder i kraft den 1. november.

B. Ooluun

The Mongol Messenger
29(783):3 – 19.07.06

Ny USA-ambassadør

Mark C. Minton ankom til Ulaanbaatar den 18. september 2006 for at påbegynde sit arbejde som USA's nye ambassadør til Mongoliet. Han kommer fra en stilling som souschef på den amerikanske ambassade i Seoul. Ved sin tiltrædelse udtalte han bl.a.:

»Jeg er glad for at være i Mongoliet, og jeg er især beæret over at påtage mig hvervet i et år, hvor man mindes 800-året for Den store mongolske Stat.

De forenede Stater er – som præsident Bush bekræftede i Ulaanbaatar sidste november – beæret over, at Mongoliet betragter USA som dets »tredje nabo«. Selv om vi er langt fra hinanden i geografisk forstand, binder vore økonomiske og menneskelige relationer os dag for dag nærmere til hinanden. ...

De forenede Stater har en national interesse i Mongoliets udvikling som et sikkert, demokratisk og velstående land. I 15 år har vi støttet denne udvikling gennem vores hjælpeprogrammer og de frivillige medarbejdere i Fredskorpsets indsats overalt i Mongoliet. ...

Vort samarbejde er også grænseoverskridende. Vi er glade for at kunne hjælpe Mongoliet med at opbygge sin kapacitet til at deltage i fredsbevarende operationer, og vi er stolte af at gøre tjeneste sammen med mongolske soldater i den internationale krig mod terrorisme. ... Sammen kan vi udrette meget.«

The Mongol Messenger
38(792):2 – 20.09.06

En park til Chinggis Khan

Ved en ceremoniel handling, udført af fem shamaner, blev Mongoliets til dato største turistattraktion bragt nærmere sin fuldendelse. Begivenheden, der blev kaldt »Ritual for tilbedelsen af Ilden i det 13. århundrede«, fandt sted den 30. juni på et 90 hektar stort område i Erdene Sum øst for Ulaanbaatar. Mange lokale og turister overværede ceremonien.

Projektet er kalkuleret til 6 mio. pund og vil komme til at omfatte en 40 m høj statue af Chinggis Khan, en 1200-tals temapark, hvor de besøgende kan forsøge sig som fåre- og kamelhyrder, fremstille filt og drikke airag, iført datidens tøj. I tilknytning til parken vil der blive opført et luksushotel og en golfbane. Målet er at »etablere et autentisk mini-kongerige for at give de besøgende en fornemmelse af livet i datiden«. Realiseringen af projektet er i gang og forventes færdigt i 2008.

»Jeg er meget tilfreds med dagens forløb«, sagde D. Delgermaa,

adm. direktør for *Genco Tour Bureau* [www.genco-tour.mn], som står for salget af aktier i projektet.

»Det er endnu en etape henimod det, der vil blive et fantastisk eventyr for både de lokale og turisterne.«

Man valgte den 30. juni – den 5. dag i hestens måned – fordi det er et særdeles velegnet tidspunkt for nye projekter. De fem shamaner, som meget usædvanligt udførte ceremonien på samme tid, foretog ildofringer til 33 himmelske guder »for en lykkelig fremtid for mongolerne«. Efter ceremonien stillede mange sig op i kø hos shamanerne for at få en privat konsultation om deres fremtidsudsigter. Samtidig blev journalisterne ført rundt i 1200-talstemaparken.

Man har allerede fuldført hyrdernes og kunsthåndværkernes områder og er i gang med at bygge et bibliotek. Senere skal man i gang med at opføre et toldkontor, en militærlejr, sportsplads, markedsplads,

retssale, Den store Yasa, værksteder og et gæstepalads.

Før de besøgende bliver lukket ind i området, skal de bytte deres tugriker og dollars til gamle mønter, og de vil samtidig få udleveret et *gerege-pas*. Biler skal efterlades ved porten, transporten i området sker på hesteryg. Et dekret udstedt af Stor-khanen vil med mongolske skrifttegn formane: »Alle bør følge vore skikke og Yasa. Så snart du sætter foden på dette sted, får du en helt andet tidsfornemmelse. Glem ikke, at tiden går fra øst mod vest og ikke omvendt. Frygt ikke tiden, men følg den!«

Gæsterne vil indtage deres måltider sammen med khaner og dronninger, besøge deres huse, lære at skrive den gamle mongolske skrift, spille hestehovedviolin, gå på jagt og fremstille klæder. Den nærliggende kuranstalt ved Tuul-floden skal være i stand til »opfylde behovene hos den krævende turist, med en høj hotelstandard«, foruden golfbane, kunstig strand, haver, sauna, massage samt en restaurant til betjening af 80 gæster.

Dorjdamba er kunstneren bag Chinggis Khan statuen, som skal give de besøgende en visuel oplevelse af den store mand. Figuren, der bliver placeret ved flodbredden, kan bestiges med en elevator fra hestens bagende. Man kan komme helt op i hestens hoved og nyde udsigten ud over steppen. Der vil blive indrettet restauranter og souvenirbutikker i soklen. Omkring monumentet vil der blive anlagt en gerlejr, udformet efter mønstrene i de hestesegl, der blev brugt af de mongolske stammer i 1200-tallet. Ifølge bagmændene vil »området ved statuen blive hovedattraktionen og et mongolsk visitkort til resten af verden«.

Robert Nurden
The Mongol Messenger
30(784):10 – 26.07.06

Citys nye hjerte

De ni hvide statsbannere, der symboliserer mongolsk enhed, blev båret rundt på Sukhbaatar-pladsen den 10. juli ved middagstid (hestens time i den mongolske kalender). Efter at have været en tur omkring parlamentsbygningen blev de opstillet midt på pladsen. Før i tiden blev de placeret på det centrale stadion under Naadam.

Så fandt den officielle åbning af Chinggis Khan komplekset sted med deltagelse af præsident N. Enkhbayar, parlamentsformand Ts. Nyamdorj, statsminister M. Enkhbold og kabinetssekretær S. Batbold.

Fremstillingen af statuerne af Chinggis Khan og hans marskaller begyndte i september 2005; den 5,4 meter høje statue af Chinggis Khan, siddende på en 1,8 meter høj marmorsokkel, er støbt i bronze.

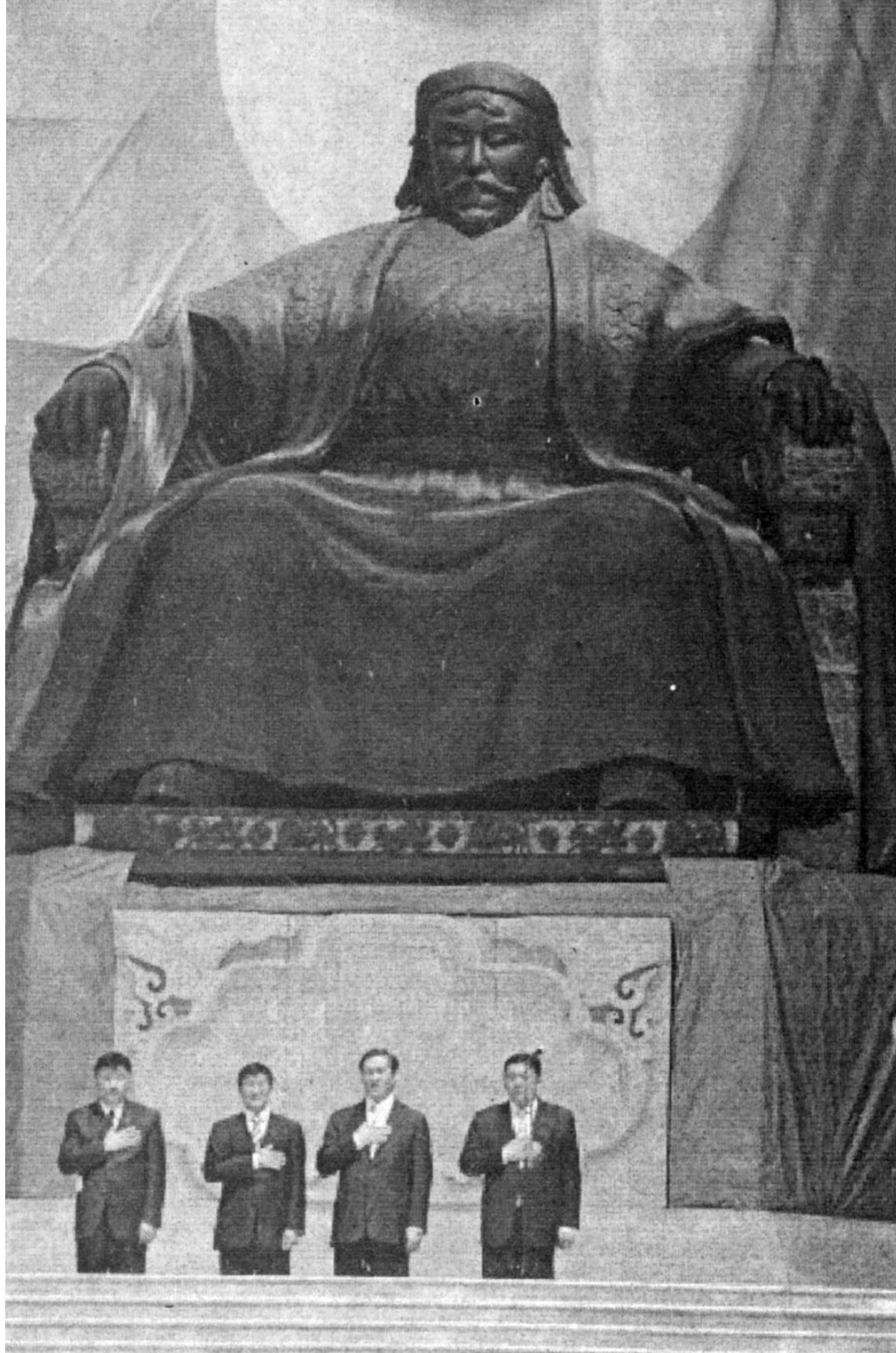
Den nye nationalhymne blev afsunget, efterfulgt af den gamle mongolske langsang *Ertnii Sai-khan*, der blev fremført af mere end 30 sangere fra 21 aimager. Til sidst spillede 200 hestehovedviolinister *Mongol Ayalguu* af N. Jantsannorov.

Kh. Solongo

The Mongol Messenger
29(783):1 – 19.07.06

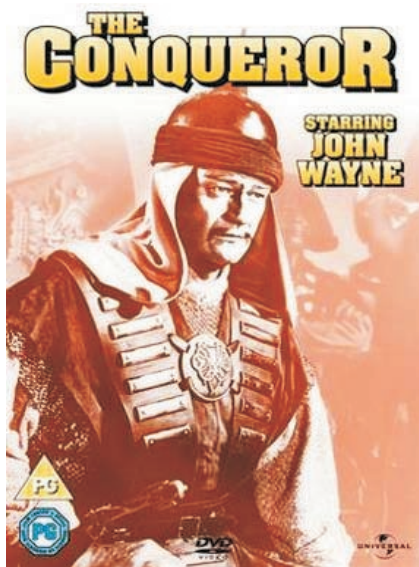
Øv: Den mongolske stats øverste repræsentanter viser deres respekt under af-syngningen af den nye nationalhymne.

Ned: Afsløringen af Chinggis Kahn statu-
en på Sukhbaatar-pladsen den 10. juli.

GER 57/58

DANSK MONGOLSK SELSKAB

- *Medlemsmøde 84*

Lørdag den 4. november kl. 15-17
St. Kongensgade 68, opg.A, Kbh. K

Chinggis Khan film I

The Conqueror

I denne kulørte amerikanske spillefilm fra 1955 er western-helten over dem alle, John Wayne, draget østpå og spiller hovedrollen som Temudjin, alias Chinggis Khan. Susan Hayward er hans kone Byrte, som Temudjin erobrer som krigsbytte. Hadet bliver imidlertid vendt til den store kærlighed, mens Temudjin erobrer hele Gobi-ørkenen.

Filmens producer var den berømte Howard Hughes, som lod filmen indspille i Utahs ørken. Instruktør på filmen var Dick Powell.

Rolf Gilberg vil introducere filmen.

Ger 57/58

Dette udvidede nummer af bladet har fået status som dobbeltnummer. Dermed følger redaktionen op på den manglende udgivelse i 2005.

DMS nyt

MEDLEMSMØDER

- *Medlemsmøde 85*

Lørdag den 2. december kl. 15-18
St. Kongensgade 68, opg.A, Kbh. K

Chinggis Khan film II

Det er 800 år siden det store mongolske imperium blev beseglet og Temudjin kåret som khan over alle mongoler. På mange måder er mongolernes identitet stadig præget af arven fra Chinggis Khan. Vi bidrager til jubilæet ved at arrangere to filmmøder med Chinggis Khan som hovedperson.

Bemærk venligst, at alle filmene er med engelsk dialog eller engelske undertekster. Filmene vil blive vist på storskærm med en videoprojektor.

Genghis Khan

Terror and Conquest

Vi indleder med en amerikansk dokumentarfilm fra 1995 om Chinggis Khans liv og bedrifter.

A Proud Son of Heaven

Denne spritnye dramadokumentar fra 2006 er drejet i Indre Mongoli og er således under kinesisk bevågenhed. Filmen vises med engelske undertekster. Fra foromtalen citeres: »På trods af sine vanskelige opvækstvilkår udviklede Temudjin sig til en af de mest frygtede herskere nogensinde. Som det militære geni han var, forvandlede han sin ludfattige klan til en formidabel hær, der var i stand til at erobre det meste af Asien. Men Chinggis Khan var samtidig en klog politiker, som regerede sit imperium retfærdigt og som efterlod sig en rig kulturarv. Som stamfader til nationen er denne prisbelønnede film om Chinggis Khans liv en hyldest til en af Asiens største helte.

Filmen vil blive introduceret af **Morten Pedersen og Lars Højer**.

Projekter

Gadebørn i Mongoliet

Girokonto 1670-7805

Fuglebo 2, 2000 Frederiksberg

Kulden i Mongoliet

Girokonto 6003-3005

Fuglebo 2, 2000 Frederiksberg